

Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuodát ja daid ollašuvvan Suomas

Čielggadeapmi sámiid duohtavuohhta- ja
soabadankomišuvdnii

Martin Scheinin

Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuodát ja daid ollašuvvan Suomas

Čielggadeapmi sámiid duohtavuohta-
ja soabadankomišuvdnii

Martin Scheinin

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sámiid duohtavuohhta- ja soabadankomišuvdna
Sämmilij tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomissio
Sámmilai tuottvuott- da suâvâdvuottkomissio
Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio
Sannings- och försoningskommission för samer
Sámi Truth and Reconciliation Commission in Finland

Stáhtaráđđi

Stáhtaráđi kansliija

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-755-3

ISSN pdf: 2490-0966

Máhccun: Stáhtaráđi hálddahusovttadat, Almmustahttinbuvttadeapmi

Helsset 2024

Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođat ja daid ollašuvvan Suomas Čielggadeapmi sámiid duohtavuohta- ja soabadankomišuvdnii

Stáhtaráđi almmustahttimat 2024:26

Almmustahtti

Stáhtaráđđi

Dahkki/t

Martin Scheinin

Giella

davvisámegiella

Siidomeari

60

Čoahkkáigeassu

Jagi 1995 rájes Suopma lea vuodđolágastis dovddastan sápmelaččaid sajádaga eamiálbmogin ja sápmelaččaid vuoigatvuođa doalahit ja ovddidit iežaset kultuvrra. Sámediggelága ásaheapmi ja sámi eamiálbmoga vuoigatvuođaid vuhtiiváldin lánkaásaheamis ja vuoigatvuođageavadis dáhpáhuve seammá áigge, mii fámuidhtii sápmelaččaid ja nannii sin sajádaga Suoma stáhta hárrái.

Riikkaidgaskasaš dásis Suopma lei aktiivvalaččat váikkuheame positiivvalaččat eamiálbmotvuoigatvuođaid deháleamos ovdánanlávkkiin dahjege Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna oktasašsoahpamuša nr 169 (1989) ja ON: id eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa (2007) ráhkadeamis ja dohkkeheamis. Vaikko Suopma dan manjnjáge dovdojuvvo eamiálbmotvuoigatvuođaid doarjaleaddjin ovdamearkka dihte Ovtastuvvan našuvnnain, ruovttueatnamis sámiid dáfus miehtemielalaš ovdánupmi orru bisánan dahje goit rievdan eahtenjuolgguslaččat. Riikkaidgaskasaš dásis ollašuvvan dulkojupmái guoskevaš dehálaš ovdánanlávkkit olmmošvuoigatvuođašiehtadusaid guoskadeamis eai leat dagahan sullasaš divvumiid Suoma lánkaásaheamis dahje vuoigatvuođageavadis.

Soabadeapmi Suoma stáhta ja sámi eamiálbmoga gaskkas eaktuda Suomas buoret áddehallama ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid jođánis ovdáneami čuovvuma. Luondduset dáfus vuoigatvuođalaš sierramielalašvuođaid čoavdin soaittášii mearkkašahtti ládje duddjot eavttuid soabadeapmái.

Klausula

Dát almmustahttin lea ollašuhhton oassin barggus sámiid duohtavuođa- ja soabadankomišuvnnas, man stáhtaráđđi lea ásahan. Almmustahttima sisdoalus vástida dieđu buvttadeaddji, iige deakstasisdoallu vealttakeahtta ovdas komišuvnna iige stáhtaráđi oainnu.

Áššesánit

Eamiálbmotvuoigatvuođat, eamiálbmogat, olmmošvuoigatvuođat, álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta, vuoigatvuohta mannanáigái, vuoigatvuohta dálááigái, vuoigatvuohta boahhteáigái, vuoigatvuođageavat, vuodđoláhka

ISBN PDF

978-952-383-755-3

ISSN PDF

2490-0966

Almmustahttima
čujuhús

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

Almugijkoskâsih algâalmugvuoigâdвуođah já tai olášume Suomâst Čielgiittäš sämmilij tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomission

Staatârääđi almostitme 2024:26

Almostittee

Staatârääđi

Rähtee/h Kielä

Martin Scheinin
tavesämikielä

Sijđomeeri

60

Čuákankiäsu

Ivveest 1995 Suomâ lii vuáđulavâstis tubdâstâm sämmilij sajâttuv algâalmugin já sämmilij vuoigâdвуođâ paijeentoolâđ já ovdedid jieijâs kulttuur. Siämmá-áigásâš sämitiggelaavâ asâtem já sämmilâš algâalmug vuoigâdвуođâi vuotânvâldim lahâaasâtmist já riehtivuáhâduvvâst lijjii oomijdis kiävruid sämmilijd já nonnid sii sajâttuv koskâvuođâst Suomâ staatân.

Almugijkoskâsij tääsist Suomâ lâi aktiivlâvt mietivaigutmin algâalmugvuoigâdвуođâi tehálumosijn čoodâmorâmijn ađai Almugijkoskâsâš pargo-ornijdume nr 169 (1989) já OA algâalmugvuoigâdвуođâi julgâstâs (2007) rähtimist já tuhhitmist. Veikkâ Suomâ tobdeh tastmaņa-uv algâalmugvuoigâdвуođâi tuárjon ovdâmerkkân OA:ijn, päikkienâmist sämmilij tááhust mieđes ovdânem oro pisanâm teikkâ aainâs-uv nubâsmâm episystemaatlâžžân. Almugijkoskâsij tääsist olášum tulkkuumân kyeskee čoodâmorâmeh olmoošvuoigâdвуođâi heiviitmist iä lah jođettâm västideijee tivvomlihâstâssâid Suomâ lahâaasâtmist teikkâ riehtivuáhâduvvâst.

Soovâd Suomâ staatâ já sämmilâš algâalmug kooskâst váátá Suomâst tááláá pyereeb ohtsâšibárdâs já almugijkoskâsij algâalmugvuoigâdвуođâi jotelis ovdânem čuávum. Luándustis vuoigâdвуođâlij sierâmielâlâsvuođâi čuávdim sátaččij merhâšittenáálá hammid iävtuid sovâdân.

Klausuul

Taat almostittem lii olášuttum uássin staatârääđi asâttâm sämmilij tuotâvuotâ- já sovâdâttâmkomissio pargo. Almostittem sistuálust västid tiäđu pyevitteijee, ijge tekstâsisuálu veltidhännáá oovdâst komissio ijge staatârääđi uáinu.

Äššisäänih

algâalmugvuoigâdвуođah, algâalmugeh, olmoošvuoigâdвуođah, aalmugij jiešmeridemvuoigâdвуođâ, vuoigâdвуođâ moonnâmááigán, vuoigâdвуođâ tááláá-ááigán, vuoigâdвуođâ puátteevuotân, riehtivuáhâdâh, vuáđulaahâ

ISBN PDF

978-952-383-755-3

ISSN PDF

2490-0966

Almostittem čujottâs

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

Meeraiköskksa alggmeervuöiggâdvuõđ da tõi teâuddjummuš
Lää'ddjânnmest
Čiöłgtõs Sä'mmlai tuõttvuõtt- da suâvâdvuõttkomissioo'je

Riikksuâvtõõzz čõõđtõõzz 2024:26

Čõõđteei

Riikksuâvtõs

Raajji/Raaji

Martin Scheinin

Čiöłll

tâ'vvsää'mkiöll

Seiddmie'rr

60

Vuânõs

Ee'jjest 1995 Lää'ddjânnam lij vuâđđlää'jstes tobdstam sä'mmlai säâ'j alggmeeran di sä'mmlai vuöiggâdvuõđ tuõ'll'jed da ouu'deed jiiijáz kulttuur. Seämma-äiggasaž sää'mte'gglää'j šio'ttummuš da sää'm alggmeer vuöiggâdvuõđi lokku välldmõš lää'jšiõttummšest da vuöiggâdvuõttvue'jjest le'jje tuejjeja, kook viõkkšmõ'tte sä'mmlaid da ra'vvje sij säâ'j ve'rddee'l Lää'ddjânnam riik'kke.

Meeraiköskksaž tää'zzest Lää'ddjânnam leäi aktiivlânji vaaikte'mmen alggmeervuöiggâdvuõđi tää'rkmõs o'nnstummšin le'be Meeraiköskksaž reâuggorganisaatio õõlmâs-suâppmõõžž nâamar 169 (1989) di Öhttoõvvâm meerkoo'ddi alggmeervuöiggâdvuõđi čõõđtõõzz (2007) raajimest da priimm'mõõžžäst. Hâ't Lää'ddjânnam tõi mârja še tobdât alggmeervuöiggâdvuõđi tuârjee'jen oudmiârkkân Öhttoõvvâm meerkoo'ddin, tâbdai, što dommjânnmest sä'mmlai peä'lnn miõttlõs oudnummuš lij ârstam le'be aainâs mottjam pannloogli'žžen. Meeraiköskksaž tää'zzest teâuddjam tu'lkõõzla o'nnstummuz ooumažvuöiggâdvuõttuâppmõõžži suâvldummšest jie leäkku viikkâm va'steei ko'rjeemliikkõõzzid Lää'ddjânnam lää'jšiõttummšest le'be vuöiggâdvuõttvue'jjest.

Suâvâdvuõtt Lää'ddjânnam riikk da sää'm alggmeer kõõskâst oudald Lää'ddjânnmest änn'jõõžž pue'rab õhttsažfi'tjõõžž da meeraiköskksaž alggmeervuöiggâdvuõđi já'ttlõs oudnummuš seu'rrjummuž. Luândeez peä'lnn vuöiggâdvuõđlaž jee'resmiõllsažvuõđi čâuddmõš säättci miârkteei naa'lin šõddeed oudldõõzzid suâvâdvuõ'tte.

Klausuul

Tät čõõđtõs lij vikkum čõõđ pie'kken riikksuâvtõõzz šio'tteem sä'mmlai tuõttvuõtt- da suâvâdvuõttkomissioo tuâj. Čõõđtõõzz siiskõõžžäst va'sttad teâđ puu'tteei, ij-ga te'ksttsiiskõs vie'ltkâni eettkâst komissioo ij-ga riikksuâvtõõzz vuâinnmõõžž.

Ä'šš-sää'n

Alggmeervuöiggâdvuõđ, alggmeer, ooumažvuöiggâdvuõđ, meera
jiõčmie'rreemvuöiggâdvuõtt, vuöiggâdvuõtt mõõnnâmäigga, vuöiggâdvuõtt änn'jõžvuõ'tte,
vuöiggâdvuõtt pue'ttiäigga, vuöiggâdvuõttvue'kk, vuâđđlää'kk

ISBN PDF

978-952-383-755-3

ISSN PDF

2490-0966

Čõõđtõõzz adrõs <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

Kansainväliset alkuperäiskansaoikeudet ja niiden toteutuminen Suomessa Selvitys saamelaiden totuus- ja sovintokomissiolle

Valtioneuvoston julkaisu 2024:26

Julkaisija Valtioneuvosto

Tekijä/t
Kieli Martin Scheinin
pohjoissaame

Sivumäärä 60

Tiivistelmä

Vuodesta 1995 Suomi on perustuslaissaan tunnustanut saamelaisten aseman alkuperäiskansana ja saamelaisten oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Samanaikainen saamelaiskärjälain säätäminen ja saamelaisen alkuperäiskansan oikeuksien huomioon ottaminen lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä olivat omiaan voimaannuttamaan saamelaisia ja vahvistamaan heidän asemaansa suhteessa Suomen valtioon.

Kansainvälisellä tasolla Suomi oli aktiivisesti myötävaikuttamassa alkuperäiskansaoikeuksien tärkeimmissä läpimurroissa eli Kansainvälisen työjärjestön yleissopimuksen nro 169 (1989) ja YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen (2007) laadinnassa ja hyväksymisessä. Vaikka Suomi sen jälkeenkin tunnetaan alkuperäiskansaoikeuksien tukijana esimerkiksi YK:ssa, kotimaassa saamelaisten kannalta myönteinen kehitys tuntuu pysähtyneen tai ainakin muuttuneen epäjohdonmukaiseksi. Kansainvälisellä tasolla toteutuneet tulkinalliset läpimurrot ihmisoikeussopimusten soveltamisessa eivät ole johtaneet vastaaviin korjausliikkeisiin Suomen lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä.

Sovinto Suomen valtion ja saamelaisen alkuperäiskansan välillä edellyttää nykyistä parempaa yhteisymmärrystä ja kansainvälisten alkuperäiskansaoikeuksien nopean kehittymisen seuraamista Suomessa. Luonteeltaan oikeudellisten erimielisyyksien ratkaiseminen saattaisi merkittäväällä tavalla luoda edellytyksiä sovinnolle.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston asettaman saamelaisten totuus- ja sovintokomission työtä. Julkaisun sisällöstä vastaa tiedon tuottaja, eikä tekstisisältö välttämättä edusta komission eikä valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat alkuperäiskansaoikeudet, alkuperäiskansat, ihmisoikeudet, kansojen itsemääräämisoikeus, oikeus menneisyyteen, oikeus nykyisyyteen, oikeus tulevaisuuteen, oikeuskäytäntö, perustuslaki

ISBN PDF 978-952-383-755-3

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

Internationella urfolksrättigheter och verkställandet av dem i Finland – Redogörelse till samernas sannings- och förlikningskommission

---

Statsrådets publikationer 2024:26

Utgivare Statsrådet

Författare Martin Scheinin

Språk nordsamiska

Sidantal

60

Referat

Finland har sedan 1995 i sin grundlag erkänt samernas ställning som urfolk och samernas rätt att bevara och utveckla sin egen kultur. Stiftandet av sametingslagen och att samernas rättigheter i egenskap av urfolk skall beaktas i lagstiftning och rättspraxis har bidragit till att stärka samernas egenmakt och deras ställning i förhållande till finska staten.

På internationell nivå har Finland aktivt bidragit till genombrott i ursprungsfolkens rättigheter, bland annat i samband med utarbetandet och antagandet av Internationella arbetsorganisationen ILO:s konvention nr 169 (1989) och FN:s deklaration om urfolkens rättigheter (2007). Även om Finland också därefter har varit känt som en förkämpe för ursprungsfolkens rättigheter i FN, förefaller den positiva utvecklingen för samernas del ha stagnerat i Finland eller åtminstone blivit inkonsekvent. Tolkningssmässiga genombrott på internationell nivå i fråga om tillämpningen av konventioner om mänskliga rättigheter har inte lett till motsvarande korrigeringar i Finlands lagstiftning eller rättspraxis.

För en förlikning mellan finska staten och samerna som urfolk krävs det ett bättre samförstånd i Finland och att man skall följa den snabba utvecklingen angående internationella urfolksrättigheter. Att lösa juridiska kontroverser kunde på ett betydande sätt skapa förutsättningar för försoning.

Klausul

Denna publikation har utarbetats som en del av arbetet i den sannings- och försoningskommission för samer som tillsatts av statsrådet. Den som producerat informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis kommissionens eller statsrådets ståndpunkt.

Nyckelord

urfolkens rättigheter, folkens rätt till självbestämmande, rätten till historia, rätten till nutiden, rätten till framtiden, grundlagen, urfolk, mänskliga rättigheter, rättspraxis

---

ISBN PDF 978-952-383-755-3

ISSN PDF

2490-0966

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

International rights of Indigenous peoples and their realisation in Finland – Report to the Truth and Reconciliation Commission Concerning the Sámi People

---

Publications of the Finnish Government 2024:26

Publisher Finnish Government

Author(s) Martin Scheinin

Language North Saami

Pages

60

Abstract

Since 1995, the Constitution of Finland has recognised the Indigenous status of the Sámi people and its right to maintain and develop its culture. The simultaneous enactment of the Act on the Sámi Parliament and recognition of the rights of the Indigenous Sámi people in legislation and case law were conducive to empowering the Sámi and strengthening their position in relation to the State of Finland.

At the international level, Finland has been actively involved in key breakthroughs for the rights of Indigenous peoples, namely the drafting and adoption of ILO Convention 169 (1989) and the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007). Although Finland is still recognised in the UN as a supporter of Indigenous rights, positive developments for the Sámi people in Finland seem to have stalled or become less consistent. International breakthroughs in interpreting the application of human rights treaties have not led to similar corrective measures in Finnish legislation or case law.

Reconciliation between the State of Finland and the Indigenous Sámi people will require that in Finland there will be better general understanding of and compliance with rapid developments in international Indigenous peoples' rights. Resolving controversies of a legal nature could play a significant role in creating the conditions for reconciliation.

Provision This publication was produced as part of the work of the Government-appointed Truth and Reconciliation Commission Concerning the Sámi People. Its content is the responsibility of the author and does not necessarily represent the views of the Truth and Reconciliation Commission or the Government.

Keywords Indigenous peoples' rights, peoples' right to self-determination, right to the past, right to the present, right to the future, Constitution of Finland, Indigenous peoples, human rights, case law

---

ISBN PDF 978-952-383-755-3

ISSN PDF

2490-0966

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-755-3>

Sisdoallu

1	Eamiálbmogiid vuoigatvuođat ja eamiálbmotvuoigatvuođaid vuoigadahttin	10
2	Eamiálbmoga doaba	16
3	Vuoigatvuohta mannanáigái, vuoigatvuohta dálááigái ja vuoigatvuohta boahhteáigái eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusas ja eamiálbmotvuoigatvuođaid eará guovddáš riikkaidgaskasaš vuoigatvuođagálduin	22
4	Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid stuorra ovdánanlinjját ja deháleamos ovdánanlávkkít.....	29
5	Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid dulkojupmái guoskevaš ovdáneapmi	33
6	Suopmelaš vuoigatvuođageavat 1990-logus	37
7	Manjit suopmelaš riekteáššit: dehálaš ovdánanlávki ain vurdojuvvo.....	45
8	Árvvoštallan vuoigatvuođalaš jearaldagaid mearkkašumis soabadeami dáfus ...	54
	Čállidieđut.....	59

1 Eamiálbmogiid vuoigatvuođat ja eamiálbmotvuoigatvuođaid vuoigadahttin

Eamiálbmogiid vuoigatvuođat leat oassi riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid viiddit ollisvuođas. Ipmárdus ja áddehallan daid luonddus ja sisdoalus leat sakka ovdánan mannan jahkelogiid áigge. Earenoamáš dehálaš doajáhagat dán ovdánumis leat leamaš, go Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna (ILO) oktasašsoahpamuš¹ nr 169 dohkkehuvvui jagi 1989 ja eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus dohkkehuvvui jagi 2007 ON:id oktasaščoahkkimis jahkelogiid bistán válmmaštallama maŋná.² Dasa lassin almmolaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid dulkon lea cehkiid mielde mearkkašahtti láhkai ovdánan, go iešguđet soahpamušgozihanorgánat leat viggan dulkot oppamáilmmálaš olmmošvuoigatvuođaid sisdoalu eamiálbmogiid earenoamáš diliid hárrái, ain eanet maddái čujuhemiin namalassii eske namuhuvvon eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii.

Oppamáilmmálaš olmmošvuoigatvuođaid govvidit dávjá guđege indiviidda vuđolaš vuoigatvuohtan stáhta hárrái dahje dábálaččabut almmolaš válddi hárrái. Álbmogiid vuoigatvuohtan eamiálbmotvuoigatvuođat eai kollektiivvalaš luondduset dihte vuosttamuš geahčastaga vuođul vástit dán govvádusa. Dárkilut analysa goittotge čájeha, ahte eamiálbmotvuoigatvuođat leat oassi riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid ollisvuođas, vaikko seammás maddái sierradáhpáhus, daningo dat sisttisdoallet kollektiivvalaš dimenšuvnna deattuhusa. Maddái eará olmmošvuoigatvuođain leat almmatge muhtin kollektiivvalaš dimenšuvnnat,

-
- 1 Indigenous and Tribal Peoples Convention nr 169 (1989), almmustahttojuvvon eangalagillii ja beallevirggálaš suomagielat jorgalussan ráđdehusa evttohusas RE 264/2014 rb. ILO-soahpamuš nr 169 buhttii ovddit oktasašsoahpamuša nr 107 (1957), man ulbmil lei suddadit (assimileret) eamiálbmogiid váldoálbmogii, Suopma ii leat searvan goabbáige – jagi 1957 soahpamuššii daningo lea gávnnavuvvon, ahte Suomas eai leat eamiálbmogat “áibbaš uhca sámii čearddaid vuhtiválddekeahhtá” (RE 39/1959 rb), ja jagi 1989 soahpamuššii daningo soahpamušas meroštallojuvvon vuoigatvuođaid ollašuhhtin sápmelaččaide lea fas gávnnavuvvon hui gáibideaddji bargun.
  - 2 United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, dohkkehuvvon 13.9.2007 ON:id oktasaščoahkkima loahppaárvalusas 61/295, ON-áššegirji A/RES/61/295. Eahpevirggálaš suomagielat jorgalus: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_finnish.pdf

dego vuoigatvuohta bearašeallimii, oskkufriddjavuohta, sátnefriddjavuohta, searvefriddjavuohta ja čoahkkananfriddjavuohta, mat leat stáđásnuvvan friddjavuođavuoigatvuođat dahje riikkavulošvuoigatvuođat. Daid subjeakta lea indiviida, muhto vuoigatvuođaid sisdoallu lea dan dáfus searvvušlaš, ahte indiviida ii sáhte návddašit dain vuoigatvuođainis muđui go servoša bokte ja servoša lahttun. Viiddit kollektiivvalaš dimenšuvnnat leat ovdamearkka dihte ámmátovttastusvuoigatvuođain, vuoigatvuođas sosiáladorvui, vuoigatvuođas oahpahussii ja kultuvrii dahje váлга- ja oassálastinvuoigatvuođain. Dát vuoigatvuođat geavahuvvojit ortniiduvvan servodagas, ja dat oasisteaset suddjejit maiddái daid ráhkadusaid, mat leat luondduset dáfus searvvušlaččat, ja maid vuoigatvuođalaččat suddjejuvvon eksisteansa lea eaktu individuála vuoigatvuođaid ollašuvvamii.

Oppamáilmmálaččat buot deháleamos olmmošvuoigatvuođasoahpamušain, jagi 1966 oktasašsoahpamušain ovttá láchkai ekonomalaš, sosiála ja čuvgehuslaš vuoigatvuođain (EŠČ-soahpamuš)³ ja nuppe dáfus riikkavuloš- ja politihkalaš vuoigatvuođain (RP-soahpamuš)⁴, lea oktasaš 1 artihkal álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođas. Namuhuvvon soahpamušmearrádus lea dehálaš viiddideapmi olmmošvuoigatvuođaid individuála luonddu deattuhan, jagi 1948 olmmošvuoigatvuođaid oppamáilmmálaš julggaštusa hárrái.⁵ Álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta lea deháleamos ovdamearka ollásit kollektiivvalaš olmmošvuoigatvuođas – erohussan kollektiivvalaš dimenšuvnnaid sisttisdoalli muhto goittotge álgovurrosaččat individuála vuoigatvuođaide. Oktasašsoahpamušaid oktasaš 1 artihkkala 1 kapihtal lea šaddan eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa 3 artihkalin.⁶ Dasa lassin RP-soahpamuša 27 artihkal sisttisdoallá dehálaš mearrádusa gielalaš, oskkoldatlaš ja etnikkalaš unnitloguid lahtuid vuoigatvuođas geavahit iežaset giela, hárrjehit iežaset oskku ja návddašit iežaset kultuvrras ovttas joavkku eará lahtuiguin. Soahpamušmearrádusa sátnehápmi ovdanbuktá unnitlohkovuoigatvuođaid individuála ja kollektiivvalaš luonddu, ja dat lea leamaš dehálaš vuolggasadji eamiálbmotvuoigatvuođaid dulkojupmái guoskevaš ovddideamis, dego Suoma vuodđolága 17 § 3 momeantta ráhkadeamis. EŠČ-soahpamuš fas sisttisdoallá 15 artihkkalisttis mearrádusa buot olbmuid – nappo ii dušše unnitloguid – vuoigatvuođas kultuvrii, ja guđe mearrádusa sáhtta eamiálbmogiid konteavsttas dulkot oalle guhkás nu, ahte das lea seammá sisdoallu go RP-soahpamuša 27 artihkkalis. Máná vuoigatvuođaid

3 SopS (Suoma mearrádusčoakkáldaga soahpamušráidu) 6/1976

4 SopS 7-8/1976

5 Universal Declaration of Human Rights, dohkkehuvvon 10.12.1948 ON:id oktasašsoahpamuša loahppaárvalusain 217 (A) III.

6 "Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development."

oktasašsoahpamuša⁷ 30 artihkkalis lea RP-soahpamuša 27 artihkkala vástideaddji mearrádus unnitloguide gullevaš mánáid vuoigatvuodain, main gielalaš, oskkodatlaš ja etnikkalaš unnitloguid bálddas namalassii namuhuvvojit maiddá eamiálbmogiidda gullevaš mánát. Eurohpa ráđđi lea dohkkehan rápmaoktasašsoahpamuša našuvnnaš unnitloguid suodjalusas,⁸ mii dorvvasta maiddá sámi eamiálbmoga vuoigatvuodaid muhto lea bázahallan indiviidda árbevirolaš vuoigatvuodaid deattuheadji Eurohpa olmmošvuoigatvuodasoahpamušaid ektui⁹.

Olmmošvuoigatvuodát adnojuvvojit dábálaččat mihttomearrin daninassii, goas dat eai dárbbas maidege eará, nappo olmmošvuoigatvuodaide olggaldas, ákkastallama dahje vuoigadahttima. Dat leat ovttalágan ovdamunit eará, daninassii dohkálaš, servodatlaš mihttomeriid ektui. Dát olmmošvuoigatvuodaid iešárvosašvuohta laktása daid lundui oppamáilmmálaš ja vuđolaš vuoigatvuohtan, main lea vuoigatvuodalaš čatnevašvuođa olis maiddá nanu morálalaš duogáš ja luondu.

Oassi olmmošvuoigatvuodain leat absoluhtalaččat, mii mearkkaša dan, ahte dat eai suova ráddjehusaid dahje spiehkastagaid. Dávjjimus olmmošvuoigatvuodát goittotge suvvet, ahte dat ráddjejuvvojit, juos dat ráddjemat vuodđuduvvet láhkii, leat vealtameahttumat dohkálaš servodatlaš mihttomeari oččodeamis ja leat ollisvuođa dáfus rivttes sturrosaččat dan ávkki ektui, maid ráddjehusas oažžu gažaldatvuloš mihttomeari ollašuttimis. Ráddjehusat eai goittotge sáhte goassige čuohtat olmmošvuoigatvuoda váimmusguvlui.¹⁰ Olmmošvuoigatvuodát sáhttet maiddá leahkit gaskaneaset gealdagasas, goas daid šaddá heivehit oktii. Váimmusguovllustis okta olmmošvuoigatvuohta oažžu ovdasaji gilvaleaddji olmmošvuoigatvuoda hárrái, muhto dat eaktuda ahte dänge váimmusguovlu ii loavkiduvvo.

7 SopS 59-60/1991.

8 SopS 1-2/1998.

9 SopS 18-19/1990 ja rievdaduvvon SopS 85-86/1998.

10 Deavsttas ovdanbuktojuvvon ipmárdus vástida ee. ON:id olmmošvuoigatvuodakomitea oktasaškommeanttain nr 27, 29 ja 37 (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11) ovdanbuktojuvvon riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodanorpmaid siskkáldas geahččanguovllu ovddasteaddji oahpporáhkadusa, mii guoská dohkálaš spiehkastagaide ja ráddjehusaide RP-soahpamušas. Riikkaidgaskasaš vuoigatvuodagirjjálašvuođas dihttojit maiddá struktuvrraset dáfus viiddit teorijjat, main ráddjehusaid dohkálašvuohta dihtto abstrákta dási 'dássedeattu' ohcamin olmmošvuoigatvuoda oppalaš ollašuvvama ja dan ráddjema bealušteaddji dohkálaš servodatlaš mihttomeari gaskkas. Dákkár teorijaid duogášis lea dávjá stáhtasuverenitehta ja stáhta ng. vihkkedallanmarginála deattuheapmi riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodaid ektui.

Vaikko olmmošvuoigatvuođat gávnnavuoigatvuođat mihttomearrin daninassii, árvoštaladettiin daid ráddjehusaid dahje oktiiheiveheami, šaddá giddet fuomášumi maiddá guđege olmmošvuoigatvuođa justifikašuvdnii dahjege *vuoigadahttimii*. Dán jearaldaga vuoigatvuođaid justifikašuvnnas gártá deaivat maiddá eamiálbmotvuoigatvuođaid oktavuodas. Dálle sáhtta doarjalit ee. iešguđet olmmošvuoigatvuođaid gaskasaš oktavuhtii ja dasa, heivejitgo dat oktii (koherensii) ja maiddá morálalaš argumeanttaide.

Dán Sámiid duohtavuoha- ja soabadankomišuvnna¹¹ mandáhtas ráhkaduvvon luonddus dáfus vuoigatvuođalaš čielggadeamis lea oččoduvvon vuolggasadjin, ahte riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid oassin suddjejuvvon eamiálbmotvuoigatvuođat leat sihke siskkáldasat ja almmolaš olmmošvuoigatvuođaid ektui kohereanta (njuolgguslaš ja prinsihpas almmá ruossalašvuođaid haga) ollisvuoha ja ahte daid guoskadettiin berre vuhtiiváldit golbma buohtalas vuoigadahttinákka:

1. Eamiálbmotvuoigatvuođaide ja daid riikkaidgaskasaš suoji ovdáneapmái laktása diđolašvuoha historjjálaš vearrivuodain, maid bokte eamiálbmotvuođaid guovlluide maŋjeleappos boahtán váldoálbmot lea vuollánahttan dahje koloniseren eamiálbmoga, mii dájvvimusat lea mearkkašan dan, ahte eamiálbmot leat massán árbevirolaš eatnamiiddiset ja luondduriggodagaideaset eará olbmuid oamastussii dahje hálddašeapmái. Eamiálbmotvuoigatvuođain lea álo sáhka gaskavuodas (relašuvnnas) dáid vuoigatvuođaid subjeavtta ja dálá váldoálbmoga ja dan dominerejeaddji stáhta gaskkas. Dát maŋosguvlui geahčči vuoigadahttinágga gohčoduvvo čuoovvováš oasis namain *vuoigatvuohta mannanágái* ja das čuoovu earenoamážit *eananvuoigatvuođaid* deattuheapmi eamiálbmotvuoigatvuođaid sisdoalus.
2. Eamiálbmotvuoigatvuođaid suodjaleamis deattuhuvvojit dáláigái seilon eamiálbmotvuođaid kultuvrrat oktan ealáhusaideasetguin, searvvušlaš ráhkadusaideasetguin, vugiideasetguin ja dáiddalaš je.

11 Sámiid duohtavuoha- ja soabadankomišuvnna mandáhta dohkkehedje stáhtaráđdi, Sámediggi ja nuortalaččaid siidačoahkkin 31.10.2019 https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/20470117/TSK-mandaatti+31.10.2019_su.pdf/142f27c0-5ae3-10a4-ffd0-caf2f4527eb3/TSK-mandaatti+31.10.2019_su.pdf?t=1579014782000. Komišuvdna ásahuvui 29.10.2021 https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/96290062/Asett_amiispáätös+Saamelaisten+totuus-+ja+sovintokomissio.pdf/95673085-d8de-12b9-48f0-54e07598c161/Asett_amiispáätös+Saamelaisten+totuus-+ja+sovintokomissio.pdf?t=1635401757264.

ovdanbuktimiiddisetguin olmmošsohkagotti oktasaš riggodahkan.

RP-soahpamuša 27 artihkkala guovddáš sisdoallu guoská eamiálbmoga (dahje eará unnitlogu) lahtuid vuoigatvuhtii návddašit iežaset – ja nappo válđoálbmogis earráneaddji – kultuvrrasteaset fárrolaga joavkkuset eará lahtuiguin. Sáhka lea *vuoigatvuođas dálááigái*, ealli eamiálbmotkultuvrra ealasuodas ja sirdimis buolvadagas nubbái. Eamiálbmotvuoigatvuođaid sisdoalus vuoigatvuohta dálááigái dihtto *kultuvrra* suodjin.

3. Go eamiálbmogat dálááigge, ee. jagi 2007 eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusas ja RP-soahpamuša dulkomis, dovddastuvvojit maiddái álbmogin, dain lea álbmogin *iešmearridanvuoigatvuohta*, masa gullet mearrideapmi iežas politihkalaš organisašuvnnas ja iežas luondduriggodagain. Sáhka lea *vuoigatvuođas boahtteáigái*, go iešmearridanvuoigatvuođainis eamiálbmot dahká välljejumiid, mat gusket sin boahtteáigái ja boahttevaš buolvadagaide.¹²

Našuvnnalaš duohtavuohta- ja soabadankomišuvnnat, mat leat ásahuvvon čielggadit eamiálbmogiid sajádaga, vuoigatvuođaid ja boahtteáiggi, leat dávjá šaddan historjjá vearrivuodaid diđošteamis ja soitet danin barggusteaset deattuhit - juobe liiggás deattuhit guovtti eará vuoigadahttinákka goasttádusain – vuosttamuzžan namuhuvvon eamiálbmogiid vuoigadahttinákka dahjege vuoigatvuođa mannanáigái. Historjjálaš vearrivuodaid čielggadeamis ja diđošteamis lea mávssolaš mearkkašupmi soabadeamis, ja go válđoálbmogis ohccojuvvo dohkkeheapmi ovdamearkka dihte manahuvvon eatnamiid máhcaheapmái eamiálbmoga oamastussii dahje hálddašeapmái dahje earálágán dehálaš ekonomalaš buhttemii mannanáiggi vearrivuodain. Dat let dehálaččat maiddái eamiálbmoga fámuđuhttimis hukset dálááiggi vuođuđ iežas boahtteáiggi. Maiddái Suomas ságastallan sámiid sajádagas ja vuoigatvuođain eamiálbmogin lea historjjálaččat vuolgán johtui mannanáiggis: vuoigatvuođahistorjjás ja giddodatvuoigatvuođas lea leamaš mearkkašahtti sajádat ságastallama rahpamis ovdal nu gohčoduvvon olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid áigodaga, mii álggii 1980- ja 1990-loguid doajáhagas, ja masa nannosit laktása vuođuđolága vuođuđvuoigatvuođanjuolggadusaid ođasmahttin, mii gárvánii jagi 1995.

Mange ládje uhcáškeahtta eamiálbmotvuoigatvuođaid vuoigatvuohta mannanáigái -vuoigadahttinákka, dán čielggadeami vuođuđun lea almmolut dási oaidnu, man mielde olmmošvuoigatvuođat leat daid olbmuid vuoigatvuođat, geat ellet dál ja ahte dát vuođuđvuoigatvuođasadjji guoská maid eamiálbmotvuoigatvuođaide

12 Lean čilgen dárkileappot juogu mannanáigi-dálááiggi-boahtteáiggi Lakimies-bláđi artihkkalis Martin Scheinin, Olbmo ja álbmoga vuoigatvuođat: davviriikalaš sámesoahpamuša guvlui, *Lakimies* 104 (2006) 27-41, mii doarjala Ande Somby nákkosgirjái *Juss som Retorikk* (1999).

olmmošvuoigatvuođaid oassesuorgin. Olmmošvuoigatvuođain lea sáhka olbmuid vuoigatvuođain dál ja dás, ja daid stáhtaid hárrái, maid riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođanorpmat odne vuoigatvuođalaččat geatnegahttet. Dán jurddašuvuogi mielde eamiálbmotvuoigatvuođaid njulgestaga álgovuđolaš vuoigadahttinágga laktása guđege *eamiálbmoga iešlágálaš ja váldoálbmogis spiehkaseaddji kulturhámi ealasuođa, suvdilisvuođa ja ođđa buolvadagaide sirdima dorvvasteapmái*. Sáhka lea nappo vuoigatvuođas dálááigái. Historjjálaš duogáš meroštallá, guđe joavkkus lea sáhka ja mii dan iešlágálaš kulturhápmi lea. Álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta fas hábme joatkaga dálááiggis boahhteáigái, mii sisttisoallá eamiálbmoga friddjavuođa mearridit iežas kultuvrra ovdáneamis ođđa diliin. Vuoigatvuohta dálááigái lea loahpas eamiálbmotvuoigatvuođaid vuoigadahttima váimmus, man dorjot dasa nannosit čatnaseaddji vuoigatvuohta mannanáigái ja vuoigatvuohta boahhteáigái. Mائدái suomelaš ságastallamis deattuhus sámiid vuoigatvuođain ságastaladettiin lea vehážiid sirdašuvvan vuoigatvuođahistorjjás olmmošvuoigatvuođasoahpamušaide ja daid ollašuhtti ođđa álbmotlaš vuodđolága (1999) njuolggadusaide.

Čielggadeami oasis 3 analyserejuvvojit riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid guovddáš gáldut čájehan dihte dan, ahte ovddit kapihttalis ovdanbuktojuvvon oaidnu iešguđet vuoigadahttinákkaid gaskavuodas dihtto maiddái dáid áššegirjjiid sisdoalus. Ovdal dán ovdanbuktojuvvo goittotge oanehis geahčastat dasa, maid mearkkaša eamiálbmot-doaba.

2 Eamiálbmoga doaba

Vaikko eamiálbmotvuoigatvuođat leat earenoamážit 1980-logu rájes leamašan intensiiva beroštumi čuozáhahkan Ovtastuvvan našuvnnain ja eará riikkaidgaskasaš organisašuvnnain, ovttage luonddus dáfus vuoigatvuođalaš áššegirjái ii leat čáhkaduvvon eamiálbmot-doahpaga aitosaš *doabameroštallan*. Sivva dása lea muhtimassii iešguđet eamiálbmogiid čielgasit iešguđetlágan historjjáin, sajádagain ja iešipmárdusain, ja muhtimassii dainna, ahte stáhtain – mat ain vástidit ođđa riikkaidgaskasaš soahpamušaid dahje sullasaš áššegirjiid ráhkadeamis ja dohkkeheamis – ii leat gávnnavuvvon vuoigatvuohta meroštallat eamiálbmogiid healbademiin daid joavkkuid, maidda meroštallan guoskkašii. Eamiálbmotvuoigatvuođaide guoski guovddáš riikkaidgaskasaš áššegirjjit, earenoamážit ILO oktasašsoahpamuš nr 169 ja ON:id eamiálbmotjulggaštus sisttisdoallaba baicca eamiálbmogiid *dovdomearkkaid* eaige viggamušaid njulgestaga meroštallat vuoigatvuođaid subjeaktan oaivvilduvvon joavkkuid. Seammá guoská riikkaidgaskasaš ruhtadaninstituhtaide, maid eamiálbmotpolitihkkii guoski áššegirjjit dávjá sisttisdoallet ii-dievaslašžan oaivvilduvvon listtu eamiálbmoga dovdomearkkain. Vuoigatvuođagirjjálašvuođas leat geahččalan ovdanbuktit dutkamuša bokte čeahkkáigeasu lágan meroštallamiid, dávjjimusat ulbmilin ii leat laktit daidda vuoigatvuođaváikkuhusaid¹³.

Dovdoseamos ja viidát dohkkehuvvon eamiálbmotdoahpaga bargomeroštallan lea mielde ON:id eamiálbmotjulggaštusa árra válmmaštallanmutter jagi 1986 ráhkaduvvon raporttas, mii gieđahalai eamiálbmogiid deaividan vealaheami. Raporta ráhkadii ON:id dan áigásaš olmmošvuoigatvuođadoaibmagotti vuolledoaibmagotti spesiálaraporterejeaddji José Martínez Cobo. Meroštallan lea dát:

Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the

13 Joshua Castellino and Cathal Doyle, Who Are ‘Indigenous Peoples’? An Examination of Concepts Concerning Group Membership in the UNDRP, girjjis J. Hohmann ja M. Weller (eds.), The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: A Commentary, Oxford University Press 2018; Martin Scheinin, ‘What Are Indigenous Peoples?’, girjjis Nazila Ghanea ja Alexandra Xanthaki (eds.), Minorities, Peoples and Self-Determination. Leiden 2005: Martinus Nijhoff Publishers

societies now prevailing on those territories, or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their own cultural patterns, social institutions and legal system.¹⁴

Dán čielggadeami ráhkadeaddji suomagielat bargojorgalus:

Eamiservošiidda, -álbmogiidda ja -našuvnnaide lea mihtilmas, ahte dat ovddastit historjjálaš joatkašuvvama ovdal ráđđegoahtima dahje kolonisašuvvna, iežaset guovlluin ahtanuššan servodagain, ja mat gávnnaht, ahte sii leat earáláganat go eará álbmotoasit (*sectors of society*, man sáhtášii jorgalit maiddái celkosiin 'servodaga oasis'), mat dálááigge ellet dihto guovlluin dahje oasis dain guovlluin. Dálááigge dat hábmejit álbmotosiid, mat eai leat mearrideaddji sajádagas ja dat leat čatnasan sealluhit, ovddidit ja boahttevaš buolvadagaide sirdit ovddasmanniideaset guovlluid ja iežaset identitehta, vuodđun bistevas eksistensii álbmogin, iežaset kulturhámiid, sosiála instituhtaideaset ja vuoigatvuodaortnegiiddiset mielde.

Raporttastis Martínez Cobo ovdanbuvttii guokte dehálaš ja ain áigeovuodilis čielggadusa iežas evttohan bargomeroštallamii. Son deattuhii, ahte bargomeroštallamis oaivvilduvvon historjjálaš joatkašuvvan sáhtta vuodđuduvvat mánggaide iešguđet áššiide, dego dihto guovlluid hálddašeapmái, olbmuid biologalaš nállašuvvamii, kulturhápmaí almmolaččat dahje dan earenoamáš albmananvugiide dahje gillii.¹⁵ Nubbin, eamiálbmoga lahttuvuođa hárrái, son deattuhii *guovtteguvllot iešidentifikašuvvna* kriteara: eamiálbmoga lahttu (*indigenous person*) lea olmmoš, guhte gullá eamiálbmogii identifiseremiin iežas oassin dan joavkodiđolašvuodas eamiálbmogin ja gean joavku dovdá ja dohkkeha lahttunis.¹⁶ Jovkui ferte danin dorvvastit suverena vuoigatvuoda ja válddi mearridit gii dasa gullá, alma olgguldas darváneami haga.¹⁷

14 José Martínez Cobo, Study of the problem of discrimination against indigenous peoples: Final report (last part). ON-áššegirji E/CN.4/Sub.2/1986/7/Add.4, čuokkis 379.

15 Čuokkis 380.

16 Čuokkis 381.

17 Čuokkis 382.

Suopmelaš ságastallamis čujuhit dávjá ILO-soahpamuša nr 169 artihkkalii 1(1) (b), go meroštallet eamiálbmoga doahpaga. Soahpamuša dárkilut analysa goittotge čájeha, ahte sáhka lea soahpamuša guoskadansuorggi ráddjemis eamiálbmogiidda mihtilmas dovdomearkkaid ii-dievaslašžan oaivvilduvvon listtu bokte. Namuhuvvon soahpamuščuokkis manná eanjalasgillii ja beallevirggálaš suomagielat jorgalus a mielde ná:¹⁸

1. This Convention applies to: [...]
  - (b) peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries and who, irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions.

2. Self-identification as indigenous or tribal shall be regarded as a fundamental criterion for determining the groups to which the provisions of this Convention apply.
  1. Dát oktasašsoahpamuš guoskaduvvo [...]
    - b) daidda álbmogiidda, mat ellet iehčanas riikkain ja mat adnojuvvojit eamiálbmogin dan dihte, ahte dat nállašuvvet álbmogis, mii riikka ráđđegoahtima dahje ásaiduvvama dahje dálá riikkarájiid hápmašuvvama áigge orui riikkas dahje dan eatnandieđalaš guovllus, gosa riika gullá, ja mat vuoigatvuođalaš sajádagas sorjaskeahhtá leat sealluhan ollásit dahje muhtin oassái iežaset sosiála, ekonomalaš, kultuvrralaš ja politihkalaš instituhtaideaset.

  2. Eamiálbmot- dahje čeardaidentitehta očcodeami galgá gávnnaht iešmeroštallama vuodđoeaktun, go meroštallojuvvojit dán oktasašsoahpamuša guoskadansuorgái gullelaš joavkkut.

Lea fuomášan veara, ahte soahpamuščuokkis ii namalassii čujut ovdamearkka dihte iešlágálaš kulturhápmaí, dan vuodđoealáhusaide, gidde gaskavuhtii dihto guovllu eatnamiid earenoamáš luondduriggodagaiguin, dahje iežas gillii. Dát eamiálbmoga guovddáš dovdomearkkat leat áššálaččat čáhkaduvvon sosiála, ekonomalaš,

---

18 Goabbáge deaksta lea sitáhtta dakkárin go dat leat ráđđehusa jagi 2014 riikkabeivviide addin evttohusas ILO-soahpamuša nr 169 ratifiserema várás (RE 264/2014 rb). Evttohusa vuodul ii šaddan riikkabeivviid dievasčoahkkimis mearrádus áššis.

kultuvrralaš ja politihkalaš instituhtaide guoski oktasašcealkagii. Dát iešalddes čájeha, ahte soahpamušmearrádusas ii leat sáhka doahpaga meroštallamis, mii sisttisdoallá vuoigatvuođaváikkuhusaid. Nubbin fuomášupmin sáhhtá namuhit, ahte doaba "descent" ii vealttakeahhtá mearkkaš biologalaš (genehtalaš) fuolkevuoda seammá nannosit go suomagielat jorgalusas geavahuvvon sátni "polveutuvat" (*sámegillii nállašuvvet*). Descent sáhhtá ipmirduvvot maiddái čujuhussan kulturhámi ja ealáhusaid joatkašuvvamii buolvadagas nubbái, beroškeahhtá das, mot gažaldatvuloš kulturhámi guoddiid genehtalaš čoakkádus lea soaitán áiggiid mielde rievdat. Doaba čujuha sogaid mearkkašupmái eamiálbmotservošiid vuođđoovttadahkan,¹⁹ muhto sogat latnjalastet nuppiidasaset, ja náittoslihtuid, fárremiid dahje eatnamiid hálddašeapmái guoski soahpamušaid bokte indiviida sáhhtá sirdašuvvat sogas nubbái. Muittuhan, ahte Martínez Cobo geavahii seammá konteavsttas dábáleabbo doahpaga historjjálaš joatkašuvvan descent-doahpaga sadjái.

Lea ipmirdahtti, ahte descent-doahpaga mearkkašumis ILO-soahpamuša 1(1)(b) artihkkalis sáhhtet dihttot iešguđet lágan ipmárdusat, iige soahpamuša gozihangeavat čielggasmahte doahpaga kultuvrralaš ja genehtalaš dimenšuvnnaid gaskasaš mearkkašumi. Iešguđet lágan vuoigadahttojuvvon dulkojumiin beroškeahhtá suomelaš ságastallamis dihttojot ILO-soahpamuša eamiálbmotdoahpaga dulkojupmái laktáseaddji golbma eará eahpečielggasvuoda, main ii leat mu ipmárdusa mielde sáhka njuolggalaš dulksierramielalašvuoda muhto baicca iešdáhntolaš boasttoipmárdusas: (a) Juo 1 artihkkala sátnehámi vuođul čielgá, ahte 1(1)(b) artihkkala ulbmil ii leat meroštallat eamiálbmogii gullama *individuála* kritearaid muhto baicca sáhka lea das, ahte *joavkkut dovđájuvvojit* eamiálbmogin. (b) Lea seammá čielggas, ahte 1(2) artihkkala čujuheapmi iešidentifikašuvdnii ii mearkkaš *indiviidda* vuoigatvuođa friddja mearridit iežas gullat eamiálbmogii muhto baicca juo sátnehámis mielde 1(2) artihkal ásaha eaktun dasa, ahte *joavku dovđájuvvo* eamiálbmogin dan, ahte joavku ieš háliida meroštallat iežas eamiálbmogin. (c) Ain 1(1)(b) artihkal ovttáčielggolaččat čujuha eamiálbmoga kollektiivvalaččat ásaiduhttin ja ealáhusainis ávkástallan eananguovlluide, ovdal go dálá válđoálbmot bođii dahje stáhtaid rájit gessojuvvojedje, ja dán ulbmilin lea dovđat eamiálbmotdoahpaga olis dálá joavkkuid, iige dat nappo hábme makkárge vuođu laktit eamiálbmotdoahpaga guoskadeami ovttaskas dáluid dahje giddodagaid ásaiduhttinhistorjái ja ovdamearkka dihte čuoččuhit, ahte Suomas dihto biologalaš nállašuvvanlinját meroštalašedje eamiálbmogii gullama muhtin sohkalinjá vuođul, go fas johtti sámi eamiálbmoga

19 Sátni *descent* dihtto maiddái nállevealaheami vuostásaš oktasašsoahpamuša (SopS 37/1970) 1 artihkkalis, gos dat ii leat jorgaluvvon suomagillii 'polveutua' (*sámegillii nállašuvvet*) muhto baicca sániin 'syntyperä', (*sámegillii sohkaduogáš*) seammás go soahpamuščuoggá doaba *origin* lea jorgaluvvon suomagillii sániin (álbmotlaš dahje etnalaš) 'alkuperä' (*sámegillii álgovuodđu*).

fárremiid dihte sápmelaččaid dálá ruovttuguvlui ovdamearkka dihte 1800-logus ásaiduvvan sámi sogaid maŋisboahttit livčče 'sisabahkken riikii' dahje 'kolonialisttat'. Sápmelaččat ieža meroštallet iežaset oktan eamiálbmogin, man árbevirolaš orrunguvlui maŋjeleappos gessojuvvon stáhtaid rájit leat juohkán njealji oassái. Dálááiggi sámi eamiálbmot lea kulturhápmi ja sosiála searvvuš. ILO-soahpamuša 1 artihkal doarju dán sápmelaččaid ipmárdusa.

Jagi 2007 eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa birra gávnahehkos dás dušše, ahte dat ii sisttisoala mange meroštallama eamiálbmotdoahpagii iige oba ILO-soahpamuša lágan guoskadansuorgecelkosa. Doahpaga eamiálbmot mearkkašupmesidoallu julggaštusas mearrašuvvá daid vuoigatvuođaid bokte, maid julggaštus sisttisoallá, ja dat gokčá ee. eatnamiidda ja luondduriggodagaide laktáseaddji vuoigatvuođaid, iešlágalaš kulturhámi suoji, ealáhusaide laktáseaddji vuoigatvuođaid ja iešmearridanvuoigatvuođa álbmogin. Eamiálbmogiin leat julggaštusa mielde vuoigatvuođat daid stáhtaid ektui, mat leat dohkkehan julggaštusa ja čatnasan ollašuhttit dan. Eamiálbmotdoahpaga ollái gullelaš joavkkuide dovdámis sáhtta doarjalit julggaštusa láidehussii, masa gullet maiddá čuovvovaš 6. ja 7. garggat:

lea fuolastuvvan das, ahte eamiálbmogat leat gillán historjjálaš vearrivuodain earret eará danin, ahte daid guovlluide lea hábmejuvvon sirdoásaidupmi ja daid eatnamat, guovllut ja luondduriggodagat leat rivvejuvvon ja dat leat dakko bokte estojuvvon geavaheames earenoamážit vuoigatvuođaset ovdánit iežaset dárbbuid ja ovdduideaset mielde,

dovddastit hohpolaš dárbbu gudnejahttit ja ovddidit eamiálbmogiidda lunddolaččat gullelaš vuoigatvuođaid, mat vuođđuduvvet daid politihkalaš, ekonomalaš ja sosiála ráhkadusaide ja kultuvraide, vuoŋŋalaš árbevieruide, historjjáide ja filosofiijaide, ja earenoamážit eamiálbmogiid vuoigatvuođaid eatnamiiddáseaset, guovlluidasaset ja luondduriggodagaidasaset.²⁰

Riikkaidgaskasaš ságastallamis váldodeaddu eamiálbmotdoahpaga guoskadeamis lea maŋimuš jahkelegiid áigge muhtin veardde sirdašuvvan *álgoálgosašvuođas* (leahkit dihto guovllus ovdal go dálá váldoálbmot lea bohtán) *raššodahkii* ođđaáigásaš servodaga ásahan deattuid ektui dihto eatnamiid ja daid luondduriggodagaid geavaheapmái vuođđuduvvi árbevirolaš kulturhámiide. Riikkaidgaskasaš ruhtadaninstituhtain ovdamearkka dihte Máilmmibáŋku geavaha čuovvovaš dovdomearkkaid listtu:

20 Eahpevirggálaš suomagielat jorgalus https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_finnish.pdf

4. For purposes of this policy, the term “Indigenous Peoples” is used in a generic sense to refer to a distinct, vulnerable, social and cultural group possessing the following characteristics in varying degrees:
- (a) self-identification as members of a distinct indigenous cultural group and recognition of this identity by others;
  - (b) collective attachment to geographically distinct habitats or ancestral territories in the project area and to the natural resources in these habitats and territories;
  - (c) customary cultural, economic, social, or political institutions that are separate from those of the dominant society and culture; and
  - (d) an indigenous language, often different from the official language of the country or region.²¹

Dan sadjái, ahte jorgalivččen listtu, duđan baicca deattuhit golbma ášši Máilmmibánkku kritearain: (i) dain ii leat miikkige, mii čujuhivččii biologalaš nállašuvvami, (ii) riikkaidgaskasaš dulkojupmái guoskevaš ovdánumi speadjalastimiin deattuhus lea sirdašuvvan ‘vuosttamuzžan boahtimis’ joavkku rašes (*vulnerable*) sajádahkii, ja (iii) kritearat leat njuovžilat, man albmanahtta dan láidehuscealkaga dajaldat “molsašuddi láhkai”. Ovdamearka dihte iežas giella lea dávjá eamiálbmoga dovdomearka, muhto dat ii leat doahpaga vuodul vealtameahttun eaktu dasa, ahte joavkku sáhtta dovddastit eamiálbmogin. Raššodaga deattuheami duogážiis lea ee. Afrihká eatnanoasi konteaksta, mas vuolggasadjin lea buot afrihkálaččaid ‘álgoálgosašvuohtha’ Afrihkás ja stáhta dahje riikkaidgaskasaš servoša geatnegasvuodaid mearrašuvvan eamiálbmogiid guovdu sordojuvvon dahje rašes joavkkuid dovdáma bokte, dan sadjái ahte čoavddus vižžojuvvošii Afrihká iešguđet guovlluid ásaiduvvanhistorjjá dahje genehtalaš nállašuvvama bokte.²²

21 World Bank Operational Policy 4.10 on Indigenous Peoples (2005).

22 Report of the African Commission’s Working Group on Indigenous Populations/ Communities (2003), adopted by the African Commission on Human and Peoples’ Rights at its 28th Ordinary Session. Raportta guovddáš konklusuvdna s. 59 lea dát: “Almost all African states host a rich variety of different ethnic groups, some of which are dominant and some of which are in subordinate positions. All of these groups are indigenous to Africa. However, some are in a *structurally subordinate position* to the dominating groups and the state leading to marginalisation and discrimination. It is in this situation, which the *indigenous* concept in its modern analytical form, and the international legal framework attached to it, addresses. *It addresses the root causes of subordination* and it emphasizes the human dimension for addressing the issues.”

3 Vuoigatvuohta mannanáigái, vuoigatvuohta dálááigái ja vuoigatvuohta boahhteáigái eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusas ja eamiálbmotvuoigatvuođaid eará guovddáš riikkaidgaskasaš vuoigatvuođagálduin

Ovddabealde ovdanbuktojuvvon juohku eamiálbmotvuoigatvuođaid golmma vuoigadahttinággii (mannanáigi, dálááigi, boahhteáigi) sáhtta geavahuvvot veahkkin riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid guovddáš vuoigatvuođagálduid ipmirdeamis.

ON:id eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusas vuoigatvuohta mannanáigái dihtto ovddit sitáhta láidehusa 6. garggas, mas namalassii čujuhuvvo “historjjálaš vearrivuodaide” (*historical injusticies*) oktan ággan, man dihte stáhtat leat mearridan addit julggaštusa. Artihkal 20 (2) namalassii guoská daid vearrivuodaide buhttemii. Maiddá eananvuoigatvuođaid deattuheapmi ja daidda guoski 25–28 artihkkalat albmanahttet mannanáiggi dehálašvuođa.

Olmmošvuoigatvuođaáššegirjin, mii guoská stáhta dálááiggi geatnegasvuođaide, julggaštus goittotge nannosit deattuha maiddá eamiálbmotvuoigatvuođaid ollašuhhtima dás ja dál, ja daid joavkkuid buorin, mat leat historjjálaš vearrivuodain fuolakeahtta lihkestuvvan seilluhit iešlágálašvuođaideset ja identitehtaset. Čujuhan láidehusa garggaide 2 (eamiálbmogiid ovtaveardásašvuohta eará álbmogiid bálldas) ja 3 (dálááiggi eamiálbmotkultuvrrat olmmošohkagotti oktasaš riggodahkan) 7, 8 ja 10 ja stuorra oassái julggaštusa artihkkaliidda ovttaskas vuoigatvuođain, mat albmanahttet eamiálbmogiid vuoigatvuođa *dálááigái*. Ovdamearkkat leat:

- 7(2) artihkal: vuoigatvuohta eallit friddjavuođas, ráfis ja dorvvolašvuođas;

- 8 artihkal: assimilašuvnna (suddadeami) gielddus ja vuoigatvuođasuodji suddadeami muhtin váldohámiid vuostá;
- 10 artihkal: álbmotsirdimiid gielddus almmá friddja, ovda- ja dihtui vuođđuduvvi miehtama haga;
- 11 artihkal: vuoigatvuohta hárbjeht ja ealáskahttit iežas kultuvrra ja dan ovdanbuktinhámiid;
- 12 artihkal: vuoigatvuohta vuoingálaš (spiritual) ja oskkoldatlaš árbevieruidasas ja vugiidasas;
- 13 artihkal: vuoigatvuohta seailluhit ja ođđa buolvadagaide sirdit historjjás, gielas, čállojuvvon ja čálekeahkes ovdanbuktimis, namaidis je.;
- 14 artihkal: vuoigatvuohta iežas skuvlejupmái laktáseaddji vuogádagaide ja instituhtaide;
- 15 artihkal: vuoigatvuohta iežas kultuvrra, tradišuvnnaid, historjjáid ja viggamušaidis girjáivuhtii ja árvvusatnimii;
- 16 artihkal: vuoigatvuohta iežas ja iežasgielat mediai;
- 18 artihkal: vuoigatvuohta oassálastit iežas áššiide guoski mearrádusbargamii ja vuoigatvuohta hábmet iežas mearrádusbarganvuogádagaidis;
- 19 artihkal: stáhtaid geatnegasvuohta gullat eamiálbmogiid sin iežaset ovddastusráhkadusaid bokte, man ulbmilin lea juksat sin friddja, ovda- ja dihtui vuođđuduvvi miehtama ovdal go dahkkojuvvojit mearrádusat sidjiide guoski doaimmain;
- 20 artihkal: vuoigatvuohta seailluhit ja ovddidit politihkalaš, ekonomalaš ja sosiála vuogádagaid ja instituhtaid, vuoigatvuohta dorvvolašvuhtii iežas birgenlági ja ovdáneami eavttuid hárrái, vuoigatvuohta friddja hárbjeht buot árbevirolaš ja eará ekonomalaš doaimmaidis;
- 21 artihkal: vuoigatvuohta ekonomalaš ja sosiála diliidis buorádusaide;
- 31 artihkal: vuoigatvuohta seailluhit, doalahit, hálddašit ja ovddidit kulturárbbiidis, árbedieđus, árbevirolaš kulturovdanbuktimiiddis je. – dása gullet maddái immateriálavuoigatvuođat;
- 33 artihkal: vuoigatvuohta mearridit iežas identitehtas (gč. maddái eamiálbmoga lahttuvuhtii guoski 9 artihkkala); ja
- 34 artihkal: vuoigatvuohta ovddidit, gárgehit ja seailluhit institutionála ráhkadusaidis ja iešlágálaš vugiidis, vuoingálašvuođas, árbevieruidis, meannudanvugiidis ja geavadiiddis, maddái iežas vuoigatvuođalaš vuogádagaidis dahje vugiidis soabalašvuođas riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođanorpmaiguin.

Vuoigatvuohta *boahhteáigái* dihtto eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusas earret eará eamiálbmogiid iešmearridanriektái almmolaččat guoski 3–5 artihkkaliin ja láidehusa 9. garggas ja mánggain iešguđege áššiid 23, 27 ja 32 artihkkaliin, mat

deattuhit eamiálbmogiid vuoigatvuoda mearridit iežaset boahteáiggis. Earenoamáš dehálaččat dán oktavuodas leat 27 ja 32 artihkkalat, mat eananvuoigatvuodaid suorggis ovttahttet nupiidasaska vuoigatvuoda mannanáigái ja árbevirolaš eatnamiid máhcaheami eamiálbmogiidda (27 artihkal) ja dáid oassálastima eatnamiidda ja luondduriggodagaide guoski mearrádusbargamii friddja, ovda- ja dihtui vuođđuvuvi miehtama prinsihpa mielde (32 artihkal).

ILO oktasašsoahpamušas nr 169 dihttojit buot golbma vuoigadahttinákka, muhto eamiálbmotjulggaštusa ektui váldodeaddu lea eanet eananvuoigatvuodain (13-15 artihkkalat) ja muhtin eará soahpamušartihkkaliin, mat deattuhit vuoigatvuodta *mannanáigái* -vuoigadahttinákka: Ovddabealde ovdanbuktojuvvon 1(1)(b) artihkal eamiálbmoga dovdomearkkain deattuha historjjálaš duogáža ovdal ráđđegoahtima, kolonisašuvnna dahje dálá riikkaid rájiid geassima, ja oktasašsoahpamuša láidehusas deattuhuvvojit historjjálaš vearrivuodat soahpamuša ráhkadeami duogážis.

Vuoigatvuodta *dálááigái* lea goittotge nannosit ovdan maiddá ILO-soahpamušas ja maiddá dain soahpamuščuoggáin, mat eske namuhuvvojedje ovddastit vuoigatvuodta mannanáigái vuoigadahttinákka. Ovdamearkka dihte eananvuoigatvuodaide guoski mearrádusaide gullá 16 artihkal, mii guoská álbmotsirdimiid áitagii ja nappo dálá áigái. Stáhtaid geatnegasvuodaide guoski oktasašmearrádus 2 artihkkalis čielgasit čuohcá dálááigái. Kultuvrra suodji lea 7 artihkkalis ja saji addin eamiálbmogiid vieruiduvvan vuoigatvuodtii 8 artihkkalis.

Vaikko ILO-soahpamušas ii leat doaba álbmogiid iešmearridanvuoigatvuodta, áššálaččat duon vuoigatvuoda mánggat dimenšuvnnat bohtet ovdan soahpamušdeavsttas ja ovdanbuktet eamiálbmogiid vuoigatvuoda mearridit iežaset boahteáiggis, čielgasepmosit 7(1) artihkkala mearrádusas eamiálbmogiid vuoigatvuodas “mearridit iežaset álgovurrosaš mihttomeriin” ja “hálddašit ... iežaset ekonomalaš, sosiála ja kulturovdáneami”. Dasa lassin 6(1)(c) artihkkalis ásahuvvo stáhtii geatnegasvuodta váldit atnui vugiid ja dárbbu mielde fállat ruhtadeami eamiálbmogiid iežaset instituhtaid ja álgagiid ollislaš ovddideapmái. Maiddá sámi eamiálbmogii earenoamáš dehálaš 32 artihkal albmanahtta álbmogiid iešmearridanrievtti ovttá dimenšuvnna, go dat ásaha stáhtii geatnegasvuoda ovddidit eamiálbmogiid “oktavuodaid ja ovttasbarggu stáhta rájiid badjel”. Juohku mannanáigi-dálááigi-boahteáigi dihtto maiddá almmolaš olmmošvuoigatvuodasoahpamušaid guoskadeamis eamiálbmogiid dahje daid lahtuid hárrái. Vuoigatvuodta *mannanáigái* dihtto earret eará čuovvovaš láhkai:

- Nállevalaheami vuostásaš oktasašsoahpamuša 1 artihkkala meroštallan doahpagis ‘nállevalaheapmi’ doarjala mannanáigái. Oktasašsoahpamuša dehálaš 5 artihkal dievasmahtta dán meroštallama

logahallamiin olmmošvuoigatvuođaid, maid hárrái vealaheapmi lea gildojuvvon, maidái “vuoigatvuohta oamastit opmodaga okto ja ovttas earáiguin”, mii soaitá dahkat eamiálbmogiid eananvuoigatvuođaid hilgumis nállevealahanjearaldaga. Nállevealaeami vuostásaš komitea oktasašávžžuhus nr 23 eamiálbmogiid birra, mii dohkkehuvvui jagi 1997, deattuha historjjálaš vearrivuodaid eamiálbmotvuoigatvuođaid duogážis.²³

- Máná vuoigatvuođaid oktasašsoahpamuša čuovvuma goziheaddji máná vuoigatvuođaid komitea dohkkehii jagi 2009 oktasaškommeantta nr 11 eamiálbmotmánáin, mas deattuhuvvo soahpamuša 30 artihkkala mielde kultuvrra suoji oktavuohtha RP-soahpamuša 27 artihkkalii ja maidái eamiálbmogiid árbevirolaš eatnamiidda.²⁴
- RP-soahpamuša goziheaddji ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea jagi 1990 čoavdin klassihkalaš individaváidindáhpáhusas *Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada* (váidda 167/1984) historjjálaš eahpevuoiggalašvuođat ledje guovddáš ákkastallan komitea bálggesčuolli mearrádussii, man mielde Kanáda dálášvuođas loavkidii RP-soahpamuša 27 artihkkala, go dat (dárkileappot Albertta provinsa) lei diktán indiánačeardda orrunguovllus oljo-, gássa-, minerála- ja vuovderiggodagaid ávkkástallama vugiin, mii duššadii indiánačeardda árbevirolaš ealáhusaid.²⁵
- ESČ-komitea dohkkehii jagi 2022 oktasaškommeantta nr 26, mii guoská oktasaččat, iige nappo dušše eamiálbmogiid oasis, ekonomalaš, sosiála ja čuvgehuslaš vuoigatvuođaide (ee. ESČ-soahpamuša 1–3, 11, 12 ja 15 artihkkalat) eananoamastusa, hálddašeami dahje geavaheami hárrái. Dat gieđahallá mihá viidát sihke ILO-soahpamuššii nr 169 ja ON:id eamiálbmotjulggaštussii doarjalemiin namalassii eamiálbmogiid vuoigatvuođa eatnamii, maidái jearaldaga sin massin eatnamiid máhcaheamis.²⁶

Vuoigatvuohta *dáláigái* lea goittotge oktasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid dáfus guovddážis eamiálbmogiid vuoigatvuođain:

-
- 23 Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples (1997), čuokkis 3.
- 24 Committee on the Rights of the Child, General comment No. 11: Indigenous children and their rights (2009), čuokkis 16.
- 25 *Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada* (váidda 167/1984), čuokkis 33. ON-áššegirji CCPR/C/38/D/167/1984.
- 26 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 26: Land and economic, social and cultural rights (2022), čuoggát 16 ja 60.

- RP-soahpamuša 27 artihkal unnitloguid vuoigatvuođas iežaset kultuvrra suodjái lea praktihkas dávjjimusat guoskaduvvon oktasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid mearrádus áššiin, mat gusket eamiálbmogiid vuoigatvuođaide. Mearrádusa dulkojumi čielggasmahttá komitea oktasaškommeanta nr 23, mas earret eará deattuhuvvo soahpamušmearrádusas geavahuvvon “kultuvrra” doahpaga viiddes dulkon, mii sisttisdoallá ee. eamiálbmogiid árbevirolaš dahje muđui dábálaš ealáhusaid, ja das čuovvu negatiivvalaš geatnegasvuođaid (“ii oaččo gielddit”) bálldas positiivvalaš doaibmageatnegasvuođaid sihke stáhta iežas hárrái ja stáhta ovddasvástádusa hárrái das, ahte goalmát oassebealit estojuvvojit loavkideames eamiálbmogiid vuoigatvuođaid.²⁷ Mánnggat olmmošvuoigatvuođakomitea gieđahallan indiviidadáhpáhusat, ee. Supmii guoski *Länsman*-čovdosat I-III, aotearoalaš dáhpáhus *Mahuika*, perulaš *Poma Poma*, fas Supmii guoski dáhpáhusat *Sanila-Aikio* ja *Näkkäljärvi* ja Austráliei guoski čovdosat *Billy* ja *Roy* leat buot čielggasmahttán ja gárgehan soahpamušmearrádusa dulkojumi viiddes njuolggadussan dálááigái seilon eamiálbmotkultuvrraid olmmošvuoigatvuođasuojis. Mánnggat dát čovdosat gieđahallojuvvojit oasis 5, go árvoštallojuvvo dárkileappot, mot riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođat leat ovdánan.
- ESČ-soahpamuša 15 artihkkala mearrádus vuoigatvuođas kultuvrii laktojuvvo ovddabealde namuhuvvon ESČ-komitea oktasaškommeanttas nr 26 eatnamii laktáseaddji ESČ-vuoigatvuođaid dimenšuvnnain namalassii eamiálbmogiidda.²⁸ Seammá oktasaškommeanttas dárkkoduvvojit maiddá eamiálbmogiid deaividan vealaheapmi eatnamii laktáseaddji áššiin,²⁹ deattuhuvvo friddja, ovda- ja dihtui vuodđuduvvi miehtama prinsihpa čuovvun áššiin³⁰, mat gusket eamiálbmogiid eatnamiidda, go mearriduvvo dálkkádatrieddama dihte čađahuvvon stáhtaid doaimmain, mat váikkuhit eanangeavaheapmái.³¹
- Nállevealaheami vuostásaš komitea ovddabealde máinnašuvvon oktasašávžžuhus nr 23 sirdása dalán historjjálaš vearrivuođaid

27 Human Rights Committee, General Comment No. 23: Rights of minorities (1994), čuoggát 6.1, 6.2 ja 7.

28 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 26: Land and economic, social and cultural rights (2022), čuokkis 10.

29 Čuokkis 12

30 Čuokkis 21.

31 Čuoggát 56 ja 58.

máinnašeamis stáhtaid dálá geatnegasvuođaid deattuheapmái.³² Maiddá eamiálbmotvuoigatvuođaide guoski indiviidadáhpáhusain komitea cealkámušaid váldodeaddu lea (lunddolaččat) leamaš soahpamušstáhtaid dálášvuhtii guoski geatnegasvuođain.³³ (Gaskaboddosaš) sierrameannudeapmái guoski oktasašávžžuhusas nr 23, mii oaivvilda nállevalaheami jávkadeami, komitea sirre dákkár (gaskaboddosaš) sierrameannudeami ja (bissovaš) earenoamáš olmmošvuoigatvuođaid dorvvasteami eamiálbmogiidda.³⁴

- Seamma láhkai máná vuoigatvuođa komitea oktasaškommeanttastis nr 11 sirdása njuolga deattuhit soahpamušstáhtaid dálá geatnegasvuođaid, maid deattuhit sisttisdoallat ng. negatiivvalaš geatnegasvuođaid (leahkit loavkitkeahttá vuoigatvuođaid) bálddas positiivvalaš doaibmageatnegasvuođaid.³⁵ Lea buorre maid deattuhit, ahte oktasaškommeantta čuožáhaga máná vuoigatvuođaid soahpamuša 30 artihkala njulgestaga doarjala RP-soahpamuša 27 artihkkala dektii, ja buktá vuoigatvuohta dálááigái -dimenšuvnna guovddáš sajádahkii. Oktasaškommeanttastis namuhuvvon komitea, nállevalahankomitea oidnui doarjalemiin, ávžžuha stáhtaid dovddastit ja gudnejahttit eamiálbmogiid iešlágálaš (distinct) kultuvrra, historjjá, giela ja eallinvuogi, go dat rigguhahttet stáhta kultuvrralaš identitehta, ja ovddidit daid seailuma.³⁶

Vuoigatvuohta *boahtteáigái* lea oktasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušain ja daid dulkomis dat lea boahrán ovdan earenoamážit álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa bokte.

- ESČ- ja RP-soahpamuš sisttisdoallaba sánis sátnái identtalaš 1 artihkkala buot álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođas, mii ii sisttisdoala dušše ng. politihkalaš dimenšuvnnaid (1 kapihtal) muhto baicca maiddá álbmoga vuoigatvuođa mearridit iežas luondduriggodagain (2 kapihtal). Jagi 1999 rájes RP-soahpamuša goziheadji olmmošvuoigatvuođakomitea ja fargga dán maŋŋá maiddá

32 Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples (1997), čuoggát 4 ja 5.

33 *Lars-Anders Ågren et al. v. Sweden* (CERD-váidda 54/2013), *Anne Nuorgam et al. v. Finland* (CERD- váidda 56/2016).

34 Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 32: the meaning and scope of Special Measures (2009), čuokkis 15.

35 Committee on the Rights of the Child, General comment No. 11: Indigenous children and their rights (2009), čuokkis 17.

36 Čuokkis 18.

ESČ-komitea leat ee. stáhtaid mearreáigásašmuitalusaid gieđahallamis čáhkadan eamiálbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa subjeavttaid jovkui. Olmmošvuoigatvuođakomitea indiviidaváidagiidda guoski praktihkas iešmearridanvuoigatvuođa mearkkašupmi lea cehkiid mielde nanosmuvvan duogášprinsihpas (*Ominayak*), prinsihppan, mii stivre dulkojumi (*Gillot, Mahuika*) ja easka ládje loahppaboáđusin eamiálbmoga “siskkáldas iešmearridanvuoigatvuođa” loavkideamis (*Sanila-Aikio, Näkkäljärvi*). ESČ-komitea ovddabealde namuhuvvon oktasaškommentii nr 26 eatnamii laktáseaddji ESČ-vuoigatvuođaid dimenšuvnnain lea mielde eananvuoigatvuođaid ja eamiálbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa gaskasaš oktavuoda deattuheapmi.³⁷

- Nállevealaheami vuostásaš komitea oktasašsoahpamuš nr 21 jagis 1996 guoská álbmogiid iešmearridanvuoigatvuhtii, muhto lea ráhkadanáigodahkii mihtilmas vugiin mihá várrugas iige namut eamiálbmogiid.³⁸ Eamiálbmogiidda guoski ovddabealde namuhuvvon oktasašávžžuhus nr 23 fas ii namut álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa.

---

37 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 26: Land and economic, social and cultural rights (2022), čuokkis 11.

38 Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 21 (1996).

4 Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid stuorra ovdánanlinjját ja deháleamos ovdánanlávkkít

Ovddabealde leat juo ovdanbuktojuvvon riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid deháleamos gáldut dahjege jagi 2007 eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus, ILO-soahpamuš nr 169 jagis 1989 ja jagi 1966 oktasašsoahpamušat EŠČ- ja RP-vuoigatvuođain ja daid dievasmahtti eará oktasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušat, lagamustá nállevalaheami vuostásaš oktasašsoahpamuš 1965 ja máná vuoigatvuođaid soahpamuš 1990. Eamiálbmotvuoigatvuođaid riikkaidgaskasaš dovddasteami historjjálaš ovdáneapmi álgá máilmmisođiid gaskasaš áigge Kansainliitto (*sg. Álbmotlihttu*) eahpelihkostuvvan unnitloguid suodjevuogádagas ja johtá buot olbmuid oktasaš olmmošvuoigatvuođaid prinsihpa deattuheadji (ja danin garvá muhtin joavkkuid sierra vuoigatvuođaid) jagi 1948 olmmošvuoigatvuođaid julggaštusa bokte vuoigatvuođalaččat čadni olmmošvuoigatvuođasoahpamušaide jagi 1965 rájes, seammás máhccá maiddái unnitloguid vuoigatvuođaide ja álbmogiid vuoigatvuođaide, ja loahpas jagi 1989 rájes maiddái áššegirjjiide, mat sisttisdoallet namalassii eamiálbmogiid vuoigatvuođaid. Ovttalágan spiehkastat dán hápmašuvvamis lea ovddit ILO-soahpamuš nr 107 jagis 1957 eamiálbmogiin ja čearddalaš álbmogiin. Dan duogážis lea ILO vuodđudeapmi juo oassin Kansainliitto vuogádagas vuosttamuš máilmmisoađi maŋŋá ja konsentreren bargoeallimii. Eamiálbmogat ja čearddalaš álbmogat dovddastuvvojedje iešguđet riikkain juo árrat bargiid joavkun, mii lea earenoamáš rašes sajadagas, ja dát soahpamuš sisttisdoalai sierraordnedemiid suddjen ja integreren dihte sin modeardna bargoeallimii. Soahpamuš lei rahppasit assimilerejeaddji eamiálbmogiid iešlágálaš kulturhámiid iešárvvuid dovdáma sadjái, mii čilge manin ILO galggai – juobe iežas doaibmasuorggi rájiid rasttildemiin – 1980-logus buhttet soahpamušain, mii vuodđuduvvá ollásit nuppelágan vuolggasajiide.

Áššegirjjiid kronologiiija siste dihttojit sisdoalu dáfus mearkkašahhti ovdánanlávkkít, maid ovdáneapmi stáhtaid dáfus dohkkehan láhkai lea soaitán bistit guhká ja eaktuda olgguldas stimulánsa. Áigeortnega mielde deháleamos ovdánanlávkkít leat:

- Eamiálbmogat ovttasbargagohte riikkaidgaskasaččat, ortniiduvve ja dovddastuvvojedje riikkaidgaskasaš dási doaibmin 1980-logus. Dán proseassas jagi 2006 ON:id olmmošvuoigatvuođaráði (Human Rights Council) ásaheami bokte buhttejuvvon ON:id olmmošvuoigatvuođakomišuvnna (Commission on Human Rights) vealaheami ja unnitloguid vuoigatvuođaid gieđahallan vuollekomišuvdna (subcommission) lei guovddáš sajádagas. Dan bokte riegádedje 1980-logus Jose Martínez Cobo raportaráidu ja maŋjeleappos hámus eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštussan 1982–1994. Olmmošvuoigatvuođaid komišuvdna gieđahalai hápmosa jagi 1995 rájes ja álggus orui, ahte dat ii lihkostuva čoavdit ášši.
- Duon proseassa bálddas ILO 1980-logus válmmaštalai ja loahpas dohkkehii oktasašsoahpamuša 169, man deháleamos sisdoalu dáfus mearkašahhti ovdánanlávki guoskkai eamiálbmogiid eananvuoigatvuođaide.
- Sierra ferte namuhit Latiinnalaš Amerihká riikkaide guoski Amerihká olmmošvuoigatvuođakomišuvnna ja -duopmostuolu rahčamušaid eamiálbmotvuoigatvuođaid stáđásmahttima ovdii eananspáppa oarjjábealde. Go Amerihká olmmošvuoigatvuođasoahpamuš ii sisttisdoala mearrádusaid eamiálbmogiin, álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođas dahje unnitloguid vuoigatvuođas návddašit iežaset kultuvrras, eamiálbmotvuoigatvuođaid suodji galggai huksejuvvot dain ávdnasiin maid soahpamuš fála, lagamustá vuoigatvuohta opmodahkii (21 artihkal) ja beaktilis vuoigatvuođasuodji duopmostuoluid bokte (25 artihkal). Amerihká olmmošvuoigatvuođaduopmostuolu jagi 2001 čoavdin ášši rájes *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua* soahpamušas lea jođihuvvon suodji eamiálbmogiid eananvuoigatvuođaide, mas deháleamos dulkojupmái guoskevaš innovašuvdna lei olmmošvuoigatvuođasoahpamuša opmodatsuodjeartihkkala dulkon nu, ahte dat ii govčča dušše *stáhta* lálkaásaheamis mearriduvvon oamastanvuoigatvuođa vuogádaga, muhto baicca maiddái eamiálbmogiid iežaset *vieruiduvvan vuoigatvuođa* dahjege sin iežaset stáđásmuvvan ipmárdusa eananvuoigatvuođain.³⁹
- ILO-soahpamuša nr 169 ja eamiálbmotjulggaštusa oktasaš innovašuvdna lea *FPIC-prinsihppa* dahjege eamiálbmogiid friddja, ovda- ja dihtui vuodduvvi miehtama prinsihppa. Prinsihpa girjema duogázis lea mánggaid stáhtaid ceaggás – ja dávjá kolonialisttalaš – vuohki formálalaččat deaivvadit dahje gullat muhtin eamiálbmotjoavkku dahje

39 Inter-American Court of Human Rights, Series C No 79 (2001).

vearrámus dáhpáhusas olbmuid, geaid stáhta ieš lea válljen eamiálbmoga siste ja girjet ášši dego eamiálbmoga sajádahkii ja vuoigatvuođaide laktáseaddji čuolmmalaš áššit livčče dáinna lágiin čovdojuvvon. ILO-soahpamuš ja eamiálbmotjulggaštus gáibidit eanet. Stáhta dahje dan virgeoapmahaččat fertejit ovdal go mearridit doaibmabijuin, mat váikkuhit eamiálbmogiid eatnamiidda dahje eallineavttuide, velába áiggil dalle go áššái ain sáhtta váikkuhit, njuolggalaččat ja eavtti láhkai viggat juksat áddehallama ja eamiálbmoga miehtama, ja addit eamiálbmogii duohta vejolašvuođa váikkuhit loahppabohtosii. Oktasaš ipmárdusa ii sáhte álo juksat, muhto go dát ovdanbuktojuvvo ovdal go FPIC-proseassa lea čađahuvvon, de dat juo iešalddes čájeha, ahte FPIC-prinsihppa eai leat háliidan čuovvut. FPIC vuođđohámistisge eaktuda čatnaseami geahččalit juksat oktasaš ipmárdusa, ja muhtin áššiin eamiálbmotjulggaštussii lea girjejuvvon FPIC-prinsihpa kvalifiserejuvvon hápmi, positiivvalaš miehtama gáibádus dahjege áššálaččat eamiálbmoga *gieldin*-vuoigatvuohta. Dákkár FPIC-plus -áššit leat álbmotsirdimat ja váralaš bázahusaid bidjan eamiálbmogiid eatnamiidda. Lea fuomášan veara, ahte duot guokte ášši eaba suige leat smáittit, daningo stuorra infrastrukturfitnut dávjá eaktudit, ahte muhtin báikkálašservošat dahje muhtin bearrašat šaddet fárret, ja daningo ruvkedoaimmaide laktásit goasii álo váralaš bázahusat.

- Orui guhká veadjemeahtun, ahte stáhtat dohkkehivčče eamiálbmogiid ja olmmošvuoigatvuođaáššedovdiid ráhkadan eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa. Kanáda alimus rievtti jagi 1998 čoavddus, mii guoskkai Quebec provinssa viggamušaide šaddat iehčanassan goittotge lutkii čuolmmaid. Dalán jagi 1999 sorjjasmeahtun áššedovdiid RP-soahpamuša gozihanorgána ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea (Human Rights Committee) celkkii RP-soahpamuša dulkomis oainnu, man mielde álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta gullá maiddái eamiálbmogiidda. Davviriikkain ja sápmelaččain lei guovddáš sajádat duon dulkojumái guoskevaš doajáhaga gaskkusteamis bázáhallan ráđđádallamiidda, mat guske eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii. Go julggaštusa jagi 1995 giedáhallas ON:id olmmošvuoigatvuođakomišuvdna (Commission) lagamustá čoakkádusas dihte šattai politihkalaččat eahpebivnnuhin ja jagi 1996 buhtejuvvui ON:id ođđa olmmošvuoigatvuođaráđiin (Council), stáhtaide šattai dárbu čájehit konkrehtalaš bohtosiid. Eamiálbmotjulggaštus ja muhtin eará, guhká váivvidan sisdoallojearaldagat čovdojuvvojedje, ja verráhat rahpasedje eamiálbmotjulggaštusa dohkkeheapmái ON:id oktasaščoahkkimis goasii ovttamielalaččat jagi 2007.

- Mearkkašahtti ovdánanlávkkiiid ráiddus ferte vel namuhit, ahte go eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus viimmat dohkkehuvvui, das lea šaddan *eanet go dušše julggaštus*. ON:id olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid gozihanorgánat (ee. olmmošvuoigatvuođakomitea, ESČ-komitea, nállevealaheami vuostásaš komitea, máná vuoigatvuođaid komitea) doarjalit julggaštussii ja dan ovttaskas mearrádusaide dulkodettiinneaset almmolaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid vuoigatvuođalaččat čadni mearrádusaid. Seammá ládje doaibmá Amerihká olmmošvuoigatvuođaduopmostuollu, ja mánggat álbmotlaš duopmostuolut. Suomasge alimus hálddahasriekti lea muhtin čovdosiinnis čujuhan eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii, ja dakko bokte lea nannen áššegirjji vuoigatvuođalaš luonddu – vaikko AHR ipmárdus julggaštusa sisdoalus leage soaitán leat rádjášuvvan dahje njulgestaga feaillalaš (gč. AR 2021:83 ja AHR 2023:55).

5 Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid dulkojupmái guoskevaš ovdáneapmi

Eske logahallojuvvon sisdollui laktáseaddji mearkkašahtti ovdánanlávkkit eamiálbmotvuoigatvuođaid dovddasteamis leat almmolaččabutge leamašan vuodđun stáhtaid čadni ON:id olmmošvuoigatvuođasoahpamuša *dulkojupmái guoskevaš* ovdáneamis. Áiccalmahttin dihte ášši, lea vuogas geavahit kronologalaš vuogi sadjái temáhtalaš ovdanbuktinvuogi.

- RP- ja ESČ-soahpamušaid oktasaš 1 artihkkaliid mearrádus *álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođas* álggus dagahii mánggaid beahttašumiid eamiálbmogiidda. Dasa doarjaledje ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai váiddedettiinaset muhtin eamiálbmogat, mat eai háliidan meannuduvvot ‘unnitlohkun’ válđoálbmoga hálddašan stáhtas muhto baicca deattuhedje, ahte sii leat álbmogat, main ii leat iežaset stáhta. ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea guđii RP-soahpamuša 1 artihkkala oasil dutkkakeahtta kanadalaš váidagiid *Miqmaq*⁴⁰ ja *Ominayak*⁴¹ ja Ruoŧa sámi *Kitok-ášši*⁴² dainna formála ákkain, ahte namuhuvvon artihkal ii lean biddjojuvvon RP-soahpamušas dorvvastuvvon vuoigatvuođaide guoski III-oassái iige indiviidaváidagiidda guoski lassebeavdegirjji 1 artihkal dakko bokte guoskan dán álbmoga vuoigatvuođa loavkidančuoččuhusaide. Álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta lei gal RP-soahpamušas dorvvastuvvon vuoigatvuohta, muhto go dat ii leat indiviudála vuoigatvuohta, dan loavkideamis ii sáhte dahkat indiviidaváidaga. Juo *Ominayak*-riekteáššis komitea ieš goittotge celkkii, ahte gieđahallanvuloš váidaga sisdoallu soittii oaivvildit čuoččuhusa 27 artihkkala (unnitlogu vuoigatvuohta iežas kultuvrra suodjái)

40 *Donald Marshall et al. (Miqmaq) v. Canada* (váidda 205/1986), ON-áššegirji CCPR/C/43/D/205/1986.

41 *Ominayak* (gč. vuollečujuhus 25).

42 *Ivan Kitok v. Sweden* (váidda 197/1985), YK- áššegirji CCPR/C/33/D/197/1985.

loavkideami ja mearridii dutkat váidaga dan oasis. Čovdosisttis komitea 27 artihkkala dulkomis deattuhii eamiálbmotunnitlogu vuoigatvuoda hálddašit iežas árbevirolaš orrunguovllu luondduriggodagaid ja dakko bokte eahpenjuolga válddii vuhtii maiddá 1 (2) artihkkala sisdoalu. Gávnnahuvvui, ahte Kanáda lei loavkidan RP-soahpamuša 27 artihkkala ákkaiguin, mat muhtin oassái laktásedje ‘historjjálaš vearrivuodaide’ (mannanáigi) ja muhtin oassái váidán čeardda ealáhusaid eavttuid duššamii dálááiggis. Manjit čovdosiin 1 artihkkala oassi 27 artihkkala (ja muhtin dáhpáhusain maiddá 25 artihkkala) dulkomis vehážiid mielde nanosmuvai (gč. ovdamearkka dihte riekteášši *Mahuika*⁴³). Riekteáššis *Gillot*⁴⁴ komitea doarjalii 1 artihkkalii hilggodettiinis eadneenan Fránskkas ođđa Kaledoniai fárren olbmuid váidaga politihkalaš oassálastinvuoigatvuodaide (25 artihkal) loavkideamis, go sii eai ožžon oassálastit álbmotjienasteapmái, mii guoskkai sullo iehčanassan šaddamii. Komitea nappo suddjii Ođđa Kaledonia álgovuđolaš álbmoga vuoigatvuoda mearridit guovllu boahtteáiggis ja gaskavuodas Fránskii. Viimmat Suoma sápmelaččaid váidagiin *Sanila-Aikio*⁴⁵ ja *Näkkäljärvi*⁴⁶ komitea jođihii 25 ja 27 artihkkaliin, dulkojuvvon oktan 1 artihkkaliin, eamiálbmoga lahtuid olmmošvuoigatvuoda, man namma lei ‘siskkáldas iešmearridanvuoigatvuohta’, man dat gávnnahii Suoma loavkidan – namalassii gávnnatkeahttá sierra 1 artihkkala loavkideami.

- RP-soahpamuša 27 artihkkala suddjen etnikkalaš unnitloguid *vuoigatvuohta návddašit iežaset kultuvrras* viiddiduvvui dulkojumi bokte guoskat eamiálbmogiidda ja kultuvrra doaba guoskat eamiálbmoga árbevirolaš dahje muđui dábálaš ealáhusaide jo *Ominayak* ja *Kitok* -riekteáššiin. Suoma sámiid *Länsman 1* ja *Länsman 2* -váidagiid⁴⁷ bokte komitea gárgehii árvoštallanákkaid dasa, goas dán kultuvrra suoji headušteaddji eará eanangeavaheapmi lei soahpamušloavkideapmi ja goas dat ii šaddan 27 artihkkalis oaivilduvvon kultuvrra ‘gieldivin’. Guovddáš kritearan bohte a) vehážiid dáhpáhuvi hehttehusaid oktasašváikkuhusaid *kumulatiivvalaš* árvoštallan, b) eamiálbmoga *vuoigatvuohta oassálastit* áššái guoski mearrádusbargamii ja c) eamiálbmoga kulturhámi seailun *ealasin* hehttehusas fuolakeahttá.

43 *Mahuika* (gč. vuollečujuhus 59).

44 *Marie-Hélène Gillot et al. v. France* (váidda 932/2000), ON- áššegirji CCPR/C/75/D/932/2000.

45 *Sanila-Aikio* (gč. vuollečujuhus 63).

46 *Näkkäljärvi* (gč. vuollečujuhus 64).

47 *Länsman 1* (gč. vuollečujuhus 54); *Länsman 2* (gč. vuollečujuhus 56).

Álggus komitea meannudii dáid kritearaid guovdu mihá soddjilit, man albmanahtii dat, ahte oba mañit *Länsman 3* -riekteášši⁴⁸ ii heaittihan soahpamušloavkideami muhto baicca Suopma ain ođđasit oaččui váruhusa das, ahte gokko nu livččii rádji. Riekteášši *Mahuikas* lei goittotge duođaleabbo lahkonanvuohki kritearaide, ja riekteáššis *Poma Poma* komitea viimmat guhkes bottu mañjá gávnnahii RP-soahpamuša loavkideami, dál guoskademiin gieskat dohkkehuvvon eamiálbmotjulggaštusa FPIC-prinsihpa stáhtaid gáibádusdássin dan sadjái, ahte dušše searvá mearrádusprosessii.⁴⁹ Riekteáššis *Billy* lei sáhka das, bargágo Austráalia doarvái Torres-sulluid eamiálbmogiidda mihtilmas kulturhámiid seailuma ovdii dálkkádatrievdama ja mearragierraga loktaneami hárrái. Olmmošvuoigatvuođakomitea gávnnahii RP-soahpamuša 27 artihkkala loavkideami a) nannemiin ahte soahpamuščuoggás oaivvilduvvon ‘gielldin’ sáhtttá ollašuvvat maiddái ekonomalaš ja eará doarjjadoaimmaid healbadeami bokte, b) dálkkádatrievdan soaitá eaktudit soahpamušstáhtas sierra doaimmaid eamiálbmotkultuvrraid ealasuodá dorvvasteami várás, c) kultuvrra návddašeapmái gullá maiddái kultuvrra sirdin ođđa buolvadagaide eamiálbmoga árbevirolaš ealáhusaid ja geavadiid bokte, ja d) eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus vuhtiiváldojuvvo RP-soahpamuša 27 artihkkala dulkomis.

- Olmmošvuoigatvuođakomitea lea gávnnahan *vuoiggalaš riektegeavvama* (RP-soahpamuša 14 artihkal) loavkideami dáhpáhusas *Äärelä ja Näkkäljärvi* go Roavvenjárgga hoavvariekti ii hilggodettiinis sámi badjeolbmuid áššečuočáldahttima Meahciráđđehusa vuostá lean ollenge gullan váidiid Meahciráđđehusa hoavvariektái čujuhuvvon virggálaš reivves. Varas dáhpáhusas *Roy* čuovui seammá loahppaboáđus olu stuorit áššis: eamiálbmoga eananvuoigatvuođaide guoski álbmotlaš riektegeavvan Austrálias ii lean heivehuvvon vástidit eamiálbmogiid diliid, man dihte olles proseassa loavkidii 14 artihkkala.⁵⁰ Dánge dulkojumi vuođđun komitea doarjalii eamiálbmotjulggaštusa mearrádusaide.
- *Vealaheami gildosa* oassin oččoduvvon gáibádus heivehusain ja čujuheapmi eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii ledje vuođđun maiddái ON:id nállevealaheami vuostásaš komitea čovdosis Ruota

48 *Länsman 3* (gč. vuollečujuhusa 61).

49 *Poma Poma* (gč. vuollečujuhusa 60).

50 *Ailsa Roy, in representation of the members of the Wunna Niyiyaparli indigenous people v. Australia* (váidda 3585/2019), ON-áššegirji CCPR/C/137/D/3585/2019. Čovdosis čujuhuvvo ovddit dáhpáhussii *Äärelä ja Näkkäljärvi v. Suopma*, mas gč. vuollečujuhusa 57.

ruvkelága guoskadeapmái guoski *Ágren*-riekteáššis,⁵¹ man guovddáš sisdoallu lea, ahte eamiálbmotlahtuid meannudeapmi *seammá láhkai* go eará intreassaoassebeliid, nappo vuhtiiválddekeahhtá ahte sin sajádat lea vuoigatvuođalaččat mearkkašahtti láhkai earálágan, lei nállevalaheami vuostásaš oktasašsoahpamuša 1 artihkkalis oaivvilduvvon nállevalaheami hápmi.

- Sierra ferte vel namuhit Amerihká olmmošvuoigatvuođasoahpamuša *opmodatsuodjeartihkkala* guoskadeami *Awes Tingni* -riekteášši rájes eamiálbmoga eananvuoigatvuođaid dorvun ja mánggat gávnnavuvvon soahpamušloavkideamit, mat ain eanet leat ákkastallojuvvon maiddái eamiálbmotjulggaštusa dulkojupmái guoskevaš váikkuhusa bokte.⁵²

---

51 *Ágren* (gč. vuollečujuhusa 33).

52 *Awes Tingni* -čovdosa áibmadas mearkkašupmi Amerihka olmmošvuoigatvuođaduopmostuolu manjit geavadagas dihtto ovdamearkka dihte njulges čujuhussan dán čovdosii, gč. <https://jurisprudencia.corteidh.or.cr/search/jurisdiction:EA/awes+tingni>

6 Suopmelaš vuoigatvuodageavat 1990-logus

Vikkakeahtta ráhkadit gokčevaš geahčastaga, čuovvovaš oasis ovdanbuktojuvvojit válljejuvvon suopmelaš riekteáššit, main riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuodaid suodji sámiid vuoigatvuodaide lea leamaš ovdan. Dán ráddjema dihte mielde leat riekteáššit jagi 1990 rájes. ON:id olmmošvuoigatvuodakomitea njukčamánuš 1990 čoavdin ovddabealde namuhuvvon riekteáššis *Bernard Ominayak and the Lubicon Lake Band v. Canada* lei gávnnavuvvon, ahte Kanáda lea loavkidan RP-soahpamuša 27 artihkkala ja nappo váidičeardda vuoigatvuoda návddašit iežas kultuvrras, go Alberta oassestáhta lei diktán vehážiid mielde dan árbevirolaš ealáhusaid duššama oljo-, gássa- ja vuovderiggodagaid ávkkástallama várás. Dán čovdosa bokte eamiálbmogat miehtá máilmmi luhtte almmolaš olmmošvuoigatvuodasoahpamušaid ja earenoamážit RP-soahpamušaid vejolašvuodaide oažžut riikkaidgaskasaš vuoigatvuodas lassedoarjaga álbmotlaš viggamušaide vuoigatvuodaideaset nannemii. Suopma lei dán dáfus vuogas ovdamearka, daningo Suomas – nuppe láhkai go eará davviriikkain – riikkaidgaskasaš soahpamušat njuolgguslaš oččoduvvojit maiddái oassin álbmotlaš vuoigatvuodaortnegis (ng. *inkorporašuvdna*) ja daningo Suopma aitto 1980- ja 1990-loguid doajáhagas searvvai earret eará Eurohpa ráđđái ja Eurohpa olmmošvuoigatvuodasoahpamušii, man dihte dat vásihii mihá čiekŋalis olmmošvuoigatvuodakultuvrra nuppástusa.⁵³ Duot nuppástus fas dagahii jagi 1995 gudneáŋgiris álbmotlaš vuodđovuoigatvuodaodastusa, mas eará riikkaidgaskasaš váikkuhusaid olis vuodđoláhkii válodojuvvui namalassii njuolggadus sámi eamiálbmoga vuoigatvuodas doalahit ja ovddidit iežas giela ja kultuvrra (dán áigge jagi 1999 odđa vuodđolága 17 § 3 momeantta).

Dán duogáža vuostá lea ipmirdahtti, ahte 1990-logu vuoigatvuodageavat sámiid vuoigatvuodain eanaš vuodđuduvai sámiid, RP-soahpamuša čuovvuma goziheaddji ON:id olmmošvuoigatvuodakomitea ja ruovttueatnanlaš duopmostuoluid gulahallamii. Vuosttamuš *Ominayak*-riekteášši inspireren Suoma sápmelaččaid váidagat ON:id olmmošvuoigatvuodakomiteas čuhce Meahciráđđehusa doaimmaide. Juogo iežaset čuollamiiguin dahje láigohemiin ng. stáhtaeatnamiid geađgebolttohaga

53 Gč. gokčevaččat Martin Scheinin, Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa: Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä (1991).

várás, Meahciráđđehusa ja seammás Suoma stáhta soahpamušstahtán čuoččuheadje loavkidit RP-soahpamuša 27 artihkkala. Riekteáššiin sápmelaččat jukse dusten- ja oassevuottuid, muhto eai Supmii sivalažžan cealki mearrádusa RP-soahpamuša 27 artihkkala loavkideamis, man ledje ohcame. Njeallje vuosttamuš váidinášši laktásedje áiggi dahje fáttá dáfus nuppiidasaska, nappo dat ovdanbuktojuvvojit čuovvovaš oasis ovttas. Vuosttamužžan ovdanbuktojuvvojit guđege dáhpáhusa kronologiiijat ja dasto olmmošvuoigatvuođakomitea golbma váldočovdosa.

Ilmari Länsman et al. v. Finland (váidda 511/1992, ovddabealde ja maŋjeleappos *Länsman 1*)⁵⁴: Meahciráđđehusa eananláigohansoahpamuša bokte diktán geađgebolttohat mearkašii, ahte anortosiita boltojuvvo Áŋŋela lahka Muotkeduoddara bálgora guovllus lahka bálgora bigálusgárddi ja johtingeainnu, man mielde bohccot johtet dohko. Áŋŋela sámit váide Anára gieldda eananávdnasiid váldinlobis alimus hálddahasriektái, mii hilggui váidaga 16.4.1992. Váidda ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai dahkkojuvvui 11.6.1992, ja komitea mearridii das 26.10.1994.

O.S. et al. v. Finland (váidda 431/1990)⁵⁵: Go ruovttueatnama vuoigatvuođasuodjevuogit ledje vel jođus Áŋŋela geađgebolttohatáššis, Sállevári ja Lappi bálgora sámi badjeolbmot váide 18.12.1990 ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai Meahciráđđehusa vuovdečuollamiin ja meahccebiilaluottain Mirhaminmaa ja Kariselkä guovlluin Bátneuduoddara meahcceguovllu birrasis. Váidda vuođđuduvai dasa, ahte Meahciráđđehus geavahii oamasteaddji válddi guovllus, oktage eananávnnaslága lágan ruovttueatnanlaš váidinvuohki ii gávdnon ja danin lei vuoigadahttojuvvon váidit njuolga riikkaidgaskasaš dássái. Suoma ráđđehus orui álggus dohkkeheame dán oainnu, muhto go komitea mearridii váldit váidaga dutkan láhkai, Suopma 10.2.1992 almmuhii ođđa oainnus, ahte sápmelaččat sáhtášedje RP-soahpamuša 27 artihkkala vuodul čuoččáldahhtit ášši vuollerievtis Meahciráđđehusa vuostá vuovdečuollamiid gielddima várás. Stáhta ođđa oidnui doarjalemiin komitea 23.3.1994 mearridii guođđit váidaga dutkkakeahtta, daningo geavahas livččii stáhta siskkáldas vuoigatvuođasuodjevuohki čuollamiid eastima várás.

Jouni E. Länsman et al. vi Finland (váidda 671/1995, *Länsman 2*):⁵⁶ Áŋŋela sámit ledje seammalágan dilis, go Meahciráđđehus lei mearridan čuollat vuvddiid maiddái sin guohtuneatnamiin. Sii eai báhcán vuordit, maid olmmošvuoigatvuođakomitea

54 *Länsman 1*, ON-áššegirji CCPR/C/52/D/511/1992.

55 *O.S.*, ON-áššegirji CCPR/C/50/D/431/1990.

56 *Länsman 2*, ON-áššegirji CCPR/C/58/D/671/1995.

barggašii Suoma stáhta oainnu nuppástuhttima maŋŋá, sii čuoččáldahte ášši Anára gihligotterievttis giieldin dihte Meahciráđđehusa čuollamis ng. stáhtavuovddi Áŋŋelis. Áššečuoččáldahttimá jurdda gildosa oažžuma várás lei ođđa innovašuvdna Suoma vuoigatvuođaortnegis, muhto dieđusge sápmelaččat doarjaledje dasa, ahte Suoma ráđđehus lei riikkaidgaskasaš dásis dáhkidan, ahte RP-soahpamuša sajádat Suoma rievttis dagašii vejolažžan čuoččáldahttit ášši gildosa oažžuma várás. Gihligotteriekti dutkkaige áššečuoččáldahttima, muhto 20.8.1993 hilggu dan, go dat gávnnašii ahte áššečuoččuheadjit eai lean nagodan čájehit “mot sámi boazodoallu spiehkkašii boazodoallolágas meroštallojuvvon boazodoalus sámevuovllus”. Áššečuoččuheadjit ledje gullan duođašteaddjin nuppi sámi bálgosa boazoisida ja boazodutki, ja eambo duođašteddjiid gulle maŋŋeleappos hoavvarievttis. Čovdosisttis 16.6.1994 Roavvenjárgga hoavvariekti doalai fámus gihligotterievtti mearrádusa loahppabohtosa. Jienaiguin 2–1 dat gávnnašii, ahte vuovdečuollamiin šattašii čielga hehttehus áššečuoččuheaddjiid sámi boazodollui, muhto olles dálveguohtuneatnamiid viidodaga ektui vuovdečuollan lei “oalle unni”, ja vaikko hehttehusat bisttášedje guhká, “válodoasis” dat eai livčče bissovaččat. Unnitlohkui báhcán hoavvarievtti duopmár livččii giieldán čuollamiid. Alimus riekti mieđihii váidinlobi ja dorvvastandoaibman gildii čuollamiid ášši gieđahallama áigái. Loahpas dat 22.6.1995 goittotge hilggui váidaga ja searvvai hoavvarievtti ákkastallamiidda. Dakkaviđe 28.8.1995 Áŋŋela sápmelaččat váide ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai, mii mearridii váidagis 30.10.1996.

*Anni Äärelä ja Jouni Näkkäljärvi v. Finland (váidda 779/1997):*⁵⁷ Go olmmošvuoigatvuođakomitea lei guođđán ovddabealde ovdanbuktojuvvon čilgehusa mielde dutkkakeahhtá váidaga *O.S. et al.* ja go Áŋŋela sápmelaččat ledje ožžon áššečuoččáldahttima gildosa oažžuma várás ruovttueatnama duopmostuoluide dutkan láhkai, oassi *O.S.* -riekteášši originála váidiin čuoččáldahte Meahciráđđehusa vuostá áššečuoččáldahttima gildosa oažžuma várás giieldin dihte vuovdečuollamiid Mirhaminmaa ja Kariselkä guovlluin. Lappi gearrettriekti ee. čađahii čuollanguovlluin dárkkisteami ja mearridii 30.8.1996 giieldit Kariselkä vuovdečuollamiid ja mieđihit lobi Mirhaminmaa vuovdečuollamiidda. Mearrádusainis 11.7.1997 Roavvenjárgga hoavvariekti goittotge gomihii gearrettrievtti mearrádusa, ja mieđihii lobi goappáge čuollamii, ja lassin mearridii áššečuoččuheaddjiid buhttet Meahciráđđehusa riektegeavvangeluid 75.000 márkkiin. Easka hoavvarievtti mearrádusas áššečuoččuheaddjiide čielggai, ahte Meahciráđđehus lei mearreáiggi maŋŋá doaimmahan iežas virggálaš mielddusreivve olis hoavvariektái ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea 30.10.1996 addin čovdosa áššis *Jouni E. Länsman et al.* ja ahte hoavvariekti lei atnán čalbmosit dárbbasmeahttumin addit

57 *Äärelä ja Näkkäljärvi*, ON-áššegirji CCPR/C/73/D/779/1997.

áššečuoččuheddjiide oba diehtun Meahciráđđehusa virggálaš mielddusreivve, mii sisttisdoalai mearrádusa dulkojumi. Alimus riekti hilggui váidinlobi 29.10.1997. Váidda ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai dahkkojuvvui 4.11.1997 ja komitea mearridii das 24.10.2001.

O.S.-riekteášši nappo guđđojuvvui loahpas ON:id dásis dutkkakeahttá, muhto joatkašuvai, go ruovttueatnama vuoigatvuođasuodjevuogit ledje geavahuvvon ja máhcai ON:id dássái ođđa riekteáššin *Äärelä ja Näkkäljärvi*. Oktage dáhpáhus ii buktán *Ominayak*-riekteášši lágan loahppabohtosa, mas Suopma livččii gávnnahuvvon loavkidan RP-soahpamuša 27 artihkkala. *Äärelä ja Näkkäljärvi*-riekteáššis komitea goittotge gávnnahii RP-soahpamuša nuppelágan loavkideami, nappo dat lei vuosttamuš riekteášši, man Suoma sámii vuote ON:in. Váldoášši dahjege RP-soahpamuša 27 artihkkala loavkidančuoččuhusa oasil dát ášši ja dáhpáhusat *Länsman 1 ja 2* goittotge buvttadedje seammalágan loahppabohtosa: ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea ovdanbuvttii iežas fuola Meahciráđđehusa doaimmaid váikkuhusain sámii badjeolbmuid vuoigatvuhtii návddašit iežaset kultuvrras ja váruhii, ahte juos sullasaš doaimbajut joatkašuvvet, dat soitet šaddat RP-soahpamuša 27 artihkkala loavkideapmin. *Ominayak*-čovdosa lágan mearrádus 27 artihkkala loavkideamis, mii lei juo dáhpáhuvan, áššis ii goittotge šaddan.

Riekteáššiid posiitivvaš váikkuhusat sápmelaččaid eamiálbmotvuoigatvuođaid dáfus – ja muhtimassii juobe riikkaidgaskasaččat – leat:

- Riekteáššiid bokte nannejuvvui, ahte RP-soahpamuša 27 artihkal sáhtta leat váidin- dahje áššečuoččáldahttinágga ruovttueatnama duopmostuoluin gitta alimus riektedásiide (AR ja AHR). Suoma ráđđehusa O.S.-riekteáššis ovdanbuktin čuoččuhus RP-soahpamuša sajádagas áššečuoččáldahttinággan, man galgá njuolga guoskadit Suoma rievttis, nannii mearkkašahhti láchkai sámiiid vejolašvuođaid doarjalit RP-soahpamuššii ja eará eamiálbmotvuoigatvuođaid riikkaidgaskasaš gálduide ruovttueatnamis. Vuollerievtti (hoavvarievttis dassážiis gomihuvvon) mearrádus gielidit oba oasi čuollamiin ja alimus rievtti dorvvastandoaimman mearridan gaskaboddosaš čuollangiiddus ledje konkrentalaš duođaštusat das, ahte riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođanorpmat leat čadni riekti. Oasistis dát diđošteapmi dassážiis buvttii ng. vuovderáfi Meahciráđđehusa ja sámii bálgosiid gaskii.⁵⁸

58 Vuovderáffi mearkkaša dán oktavuodas jagi 2010 dahkkojuvvon soahpamušaid ovttaskas sámii bálgosiid ja Meahciráđđehusa gaskkas. Soahpamuša mielde dihto oasit guđege bálgosa guovllus leat 20 jahkái guđđojuvvon vuovdečuollamiid olggobeallái.

- Riekteássiid bokte Suomas viidát ipmirduvvui olmmošvuoigatvuođakomitea *Ominayak* ja *Kitok* -čovdosiid ja oktasaškommeantta nr 23 jurdda, ahte RP-soahpamuša 27 artihkkala doaba “kultuvra” ferte ipmirduvvot viidát, ja dat sisttisdoallá eamiálbmoga iešlágálaš eallinvuogi, oktavuoda eatnamii ja luondduriggodagaide ja árbevirolaš ja muđui dábálaš ealáhusaid dego sámiid dilis earenoamážit muhto ii dušše boazodoalu.
- Earenoamážit ánjellaččaid *Länsman*-riekteáššit veahkehedje riikkaidgaskasaš dásis ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea hábmet dulkonlinjjá dahje ng. teastta dasa, mii stáhta diktin gilvaleddji eanangeavahemiid loavkida RP-soahpamuša 27 artihkkala. Kritearat leat golbma:
  - i. Eamiálbmoga kultuvra ja dan vuođđoealáhusat galget sáhttit sealluhit ealasuodaset, masa gullá maiddá ekonomalaš gánnáhahttivuohta.
  - ii. Go dahkkojuvvojit mearrádušat gilvaleddji eanangeavaheami dohkkeheamis, eamiálbmogiidda ferte dorvvastit vuoigatvuođa gullojuvvot beaktilit.
  - iii. Eamiálbmoga ealáhusaid ja kulturhámiid hehttejeaddji doaibmabijuid dohkkehahttivuođa árvoštallamis daid galgá vuhtiváldit kumulatiivvalaččat nu, ahte uhca darvánemiid oktasašváikkuhus sáhttá leat RP-soahpamuša loavkideapmi.

Dán golbma kriteara olmmošvuoigatvuođakomitea lea dassážiis ovddidan ee. riekteáššis *Apirana Mahuika et al. v. New Zealand* (váidda 547/1993)⁵⁹ ja earenoamážit ON:id eamiálbmotjulggaštusa dohkkeheami maŋŋá čovdojuvvo riekteáššis *Ángela Poma Poma v. Peru* (1457/2006),⁶⁰ mas beaktilis gullama kriteara hábmejuvvui vástidit eamiálbmotjulggaštussii girjejuvvo FPIC-prinsihpa (free, prior and informed consent).

Ruovttueatnanlaš ja ON-dási vuoigatvuođaproseassaid, mat gieđahalle Meahciráđđehusa doaimmaid, lassin lei 1990-logus nubbi ja lohkomeari dáfus olu stuorit Suoma sápmelaččaid váidagiid ráidu, mii ii goittotge dagahan riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaváidagiid muhto čovdojuvvui ruovttueatnamis – dan vuoro. Go Suopma searvvai vuohččan ETA-soahpamuššii ja dasto ráhkkanii EU-lahttuvuhtii, ruvkesuorggi olgoriikalaš doaibmit čájehedje stuorra beroštumi

59 ON-áššegirji CCPR/C/70/D/547/1993.

60 ON - áššegirji CCPR/C/95/D/1457/2006.

Badje-Sámi minerálariggodagaid guovdu. Gávpe- ja industriijaministtar miedihii rutiinnalaččat dien áigásaš ruvkelága mielde roggansajiid sihke ruovttueatnanlaš ja olgoriikalaš doibmiide. Sámiid ruovttuguovllu bálgosat váide systemáhtalaččat roggansajiin alimus hálddahasriektái, mii loahpas 15.5.1996 gomihii ja máhcahii ministeriijas gieđahallamii olles 104 roggansadjeášši lágalaččat dahjege sámiid oainnu ja vuoigatvuođaid čielgasit vuhtii váldimiin. Ministeriija geahččalii čoavdit ášši gullamiin almmolaš dásis Sámedikki ja sámi bálgosiid ja dagai juo gomihuvvon roggansadjeáššegirjiide lassemerkejumi, man mielde roggansaji oamasteaddji galggai ráđđádallat ja soahpat áššáiosolaš bálgosiin. Čovdosisttis AHR 1999:14 alimus hálddahasriekti fas gomihii ministeriija mearrádusaid, čujuhemiin hálddahushámi 14 § 3 momentii (jagiid 1995–2000 guston dálá vuođđolága 17 § 3 momeantta ásahus boares vuođđolága lasáhussan) ja RP-soahpamuša 27 artihkkalii. Váidinproseassaid váikkuhusa vuođul olgoriikalaš ruvkefitnodagaid beroštupmi Suoma sámeguovlluid guovdu geahppánii, ja dan deaddu dás duohko sirdašuvai eará guovlluide ja čuozáhagaid dárkilut válljemii. Meahciráđđehusain juksojuvnon ng. vuovderáfi lágan vugiin sámebálgosiid sitkatvuohta váidit juohke roggansadjemearrádusas buvttadii sámiid ruovttuguovllus guhkesáigásaš – muhto ii fal bissovaš dahje oba ollásit gokčevaš – ruvkeráfi. Mearkkašahtti erohus áššiid gaskkas lei, ahte ruvkelága guoskadeamis ii dahkkojuvnon oktage riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaváidida. Daid áigi bođii easka 2020-logus go ng. ruvkeráffi orui nohkan.

Sápmelaččat leat maŋŋeleapposge dahkan muhtin riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaváidagiid doarjalemiin eamiálbmotvuoigatvuođaidasaset. Dat ovdanbuktojuvvojit dás oanehis čoahkkáigeassun:

Jouni E. Länsman et al. v. Finland (váidida 1023/2001, maŋŋeleappos *Länsman 3*):⁶¹ Áŋŋela sápmelaččat váide ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai vel goalmmát háve, ággan komitea nannen uhcánaš hehttehusaid kumulatiivvalaš árvoštallan ja ákkastallan, ahte guovllus juo dahkkojuvnon Meahciráđđehusa vuovdečuollamat ledje dagahan boazodollui stuorit hehttehusa go ovdal lei árvoštallojuvnon, mii fas lei dagahan dan, ahte Muotkeduoddara bálggus lei mearriduvvon geahpedit boazologus. Mearrádusastis 17.3.2005 komitea gávnnašii, ahte ovdal čađahuvvon vuovdečuollamiid váikkuhusat eai lean duođaštuvvon loavkikit RP-soahpamuša 27 artihkkala.

61 ON-áššegirji CCPR/C/83/D/1023/2001.

Kalevi Paadar et al. v. Finland (váidda 2102/2011):⁶² Njellima siidda sápmelaččat hárbjedje sámi boazodoalu, mii vuodđuduvvá luonddu guohtuneatnamiidda, luonddubibmui ja johtimii guohtuneatnamiid gaskkas, ja lei seammás unnitlogus eatnandieđalaččat viiddes Avvila bálgošis. Bálgoša váldogovlluin hárbjehuvvui seahkálás boazodoallu, mas ng. suomelaš boazodoalu iešvuodain (áiddis doallan ja lassebiebman) ledje mearkkašahtti oassi. Go bálgošis ledje eanet bohccot go eanemus lobálaš boazolohku, bálgoša lahtut ledje mearriduvvon njuovvat bohccuideaset bálgoša statistihkaid boazologuid mielde. Njellimlaččaid čuolbman šattai, ahte sin mearridedje njuovvat bohccuid, mat eai lean leahkime eambo go báhpáris, go sin boazodollui gulai dat, ahte misiid meari geahppánii lunddolaččat boraspiriid ja luonddudiliid geažil. Ruovttueatnanlaš vuoigatvuođaproseassa manai alimus hálddahasrievtti (AHR 2011:13) bokte, ja váidda ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteai dahkkojuvvui 22.9.2011. Komitea mearráduš 26.3.2014 govvidii riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođagozihanorgána váttisvuođa lađastallat dili, mas badjeolbmot – maiddá sámi badjeolbmot – ledje gičču goappát bealde iige sámi eamiálbmoga kulturhámi iešlágálašvuohta boazodoalu geavadiid dásis ollásit sirdašuvvan komiteai. Komitea duđai evttohit Suoma stáhtii dábálaš váruhusa sámi kulturhámi hehtejeaddji doaimmaid kumulatiivvalaš váikkuhusas 27 artihkkala potentiála loavkideami gáldun. Njeallje komitea lahtu guđde sierra oaivila, mas sii gávnnehedje, ahte 27 artihkal lei loavkiduvvon, go sin mielde Suoma stáhta ii lean nagodan duođaštit, mot njellimlaččaid buot bohccuid bággonjuovvan sáhtáši leat vuoigadahttojuvvon. Vaikko váidit vuoittáhalle váidinášši ON:in, sii jukse dassážiš dan bokte soahpamuša bálgošiin ja garve bággonjuovvamiid.

Tiina Sanila-Aikio v. Finland (váidda 2668/2015),⁶³ *Klemetti Näkkäljärvi et al. v. Finland* (2950/2017)⁶⁴ ja *Anne Nuorgam et al. v. Finland* (CERD-váidda 59/2016)⁶⁵: Buot golbma váidaga guske alimus hálddahasrievtti mearrádusaide, maiguin dat lei jagi 2015 sámediggeválggain vuostá Sámedikki iežas doaibmaorgánaid oainnuid mearridan badjel 90 olbmo jienastuslohkui. Buot golmma dáhpáhusas Suopma gávnnehuvvui loavkidan guoskevaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid goit stuorámuš oasis AHR čovdosiin, mainna lagamustá čujuhuvvui ng. oppalaš árvoštallama geavaheapmái AHR mearrádusággan áššiin, main dat ii lean gávnahan, ahte sámediggelága 3 § dihto ovttaskas kriteara livččii dievvan. Olmmošvuoigatvuođakomitea čovdosiid deháleamos olli lea “siskkáldas iešmearridanvuoigatvuođa” jođiheapmi RP-soahpamuša 25 ja 27 artihkkaliin

62 ON-áššegirji CCPR/C/110/D/2102/2011.

63 ON-áššegirji CCPR/C/124/D/2668/2015.

64 ON-áššegirji CCPR/C/124/D/2950/2017.

65 ON-áššegirji CERD/C/106/D/59/2016.

dulkajumi bokte 1 artihkkala vuođul. Nállealahankomitea čovdosiin fas nannejuvvui, ahte sápmelaččain joavkun lea maiddái nállevalaheami vuostásaš soahpamuša vuođul vuoigatvuohta meroštallat iežaset lahttuvuođa eavttuid. Maŋit jearaldat lei dagahan Suomas eahpediđolašvuođa, daningo orui, ahte komitea lei deattuhan muhtin ovddit cealkámušainis indiviidá iešidentifikašuvnna “áššáigullevaš” mearkkašumi gieđahaladettiinis Suoma ráđđehusa mearreáigemuitalusaid oktasašsoahpamuša ollašuhttimis, cealkkekeahhtá ollenge oainnu diliide, main indiviidá ohcamuš lei hilgojuvvon sápmelaččaid ng. joavkodohkkeheami deattuheadđji mearrádusa bokte.⁶⁶

Dán čáledettiin Suoma sápmelaččain leat jođus arjke čieža olmmošvuoigatvuođaváidaga ON:in. AHR seahkaneamis jagi 2019 sámediggeválggaide lea dahkkojuvvon jagi 2015 *Sanila-Aikio* -váidaga vástideaddji ođđa váidaga. Ruvkelága mielásaš guovlovárremat leat jođihan ovttá váidagii RP-soahpamuša ja nuppi váidagii ESČ-soahpamuša vuođul. ESČ-komiteai lea maiddái váidojuvvon ruvkelága mielásaš málbmaohcanlohpaí guoski áššis, ja maiddái máná vuoigatvuođaid komiteai. Maiddái ovttá guollebivdoáššis ja áššis, mii guoská sámiiid vuoigatvuhtii mearridit iešlágálaš boazodoaluset ordnenvuogis, lea váidojuvvon olmmošvuoigatvuođakomiteai. Jođus soitet leat earáge váidagat, muhto dát čieža váidaga leat dán čielggadeami čáli dieđus.

---

66 Gč. ovdamearkka dihte Suoma ráđđehusa mearreáigeraportta gieđahallamis 15.8.2003 ráhkaduvvon beavdegirjii (ON-áššegirji CERD/C/SR.1601), mas boahhtá ovdan, mot komitea ipmirdii, ahte Suoma stáhtas ja dan alimus hálddahušrievttis lea leamaš ovddasvástádusas gielti mearrádusain Sámedikki válgalogahallamii váldimis, go komiteai ii čielggaduvvon Sámedikki válgalávdegotti rolla ja linnjemat.

7 Manjit suomelaš riekteáššit: dehálaš ovdánanlávki ain vurdojuvvo

Riikkaidgaskasaš dásis 1990-logu doaivvalaš ‘prinsihpas juo’ -lágan riekteáššit (ee. *Länsman 1* ja *Länsman 2*) leat eamiálbmotjulggaštusa (2007) dohkkeheami maŋŋá rievdan olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid dulkomis *dehálaš ovdánanlávkkiiid ráidun*, mat suddjejit eamiálbmotvuoigatvuođaid (ee. *Poma Poma*, *Sanila-Aikio*, *Näkkäljärvi*, *Nuorgam*, *Billy*, *Roy*). Suomas orru geavvan *nuppe gežiid*: 1990-logu doaivvalaš ovdáneapmi, maiddá vuodđolága 17 § 3 momeantta ásaheapmi ja duopmostuoluid válmmasvuohta dutkat sápmelaččaid gáibádusaid ja čujuhit namuhuvvon vuodđolága ásaheapsii ja RP-soahpamuša 27 artihkkalii, lea jorggihan eamiálbmotvuoigatvuođaid dáfus alimus vuoigatvuođadásiid negatiivvalaš čoavddusráidun.

Sápmelaččaid vuoigatvuođaproseassat 1990-logus Meahciráđđehusa vuovdečuollamiid ja ruvkefitnuid vuostá, leat dagahan jahkelogiid váikkuhusaid. Ráđđádallamiid bokte juksojuvvui jagi 2030 rádjái ng. vuovderáffi, mii guoskkai mánggaide sámi bálgosiidda, lehkosge ahte dat ii eastte buot vuovdečuollamiid. Earenoamážit olgoriikalaš ruvkefitnodagaid beroštupmi sámiid ruovttuguvlui orru bissovaččat láivon. Goappáge ášši duogážiis lea ballu riikkaidgaskasaš negatiivvalaš almmolašvuođas, juos eamiálbmoga guovllu boares vuovddit čullojuvvojit dahje dohko plánejuvvojit ruvket. Maiddá muhtin ođđa positiivvalaš duopmostuolločovdosat leat ain dihtton, muhto eanaš sápmelaččat leat jagi 2000 (dahje 2010) maŋŋá ruovttueatnamis deaividan beahttašumiid.

Jearaldat sámediggelága 3 § (ng. sápmelašmeroštallan dahje rievttabut njuolggadus sámediggeválggaid jienastanvuoigatvuođa eavttuin) dulkojumis, alimus hálddahusrievtti sápmelaččaid iešstivrejumi gudnejahtti čovdosat AHR 1999:95 ja AHR 2003:61 leat jagi 2011 rájes buhttašuvvan juo čudiiiguin mearrádusaiguin, main AHR lea váldán alcces válddi árvvoštallat áššáiosolačča ovdanbuktin báhpáriid vuodul leago dát sápmelaš ja de guodđá agálažžan dán oktii dahkkojuvvon mearrádusa, mii guoská ovttá indiviidii, muhto maiddá buot su dálá ja boahttevaš maŋisboahhtiide. Mearkkašahtti jahkegirječovdosat leat ee. AHR 2011:81, AHR 2015:145, AHR 2015:146, AHR 2015:147, AHR 2019:89, AHR 2019:90, AHR 2019:123, AHR 2019:128 ja AHR 2021:48 ja dán čielggadeami

čállima manjá addojuvvon čovdosat AHR 2024:44, AHR 2024:45 ja AHR 2024:46. AHR mánggat mearrádušat jagi 2015 válggain (dahje stuorámuš oassi dain) leat sihke ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea ja nállevealaheami vuostášaš komitea mearrádusaiguin gávnnavuvvon olmmošvuoigatvuođarihkumin.⁶⁷ Láhkaaddi ii leat lihkestuvvan divvut ášši, vissa eanaš Lappi válgabire riikkabeaiáirasiid vuostálastima dihte ja go vuodđoláhkaválgagotti rollat seaguhuvvojit, go dat doaibmá (politiikalaš) smiehtamušválgagoddin iige (vuoigatvuođalaš) cealkámušaddin das, čuovvugo lánkaevttohus vuodđolága.⁶⁸ AHR iešguđet áiggiid ja iešguđet guovlluide suorraneaddji ovttaskas čovdosiid viiddes praktihkka lea hápmašuvvan áibbas eahpenjuolgguslašžan (gč. omd. AHR 2021:46), mii geahnohuhtá AHR iežas ja maiddái Sámedikki legitimitahta ja sámiiid iežaset ng. olmmošvalji čalmmiin.

Seammá lánkaai sápmelaččaid 1990-logu vuoittut ruvkelága guoskadeamis (ollu mearrádušat jagi 1996) ja vel mearkašahtti čoavddus AHR 1999:14 lea fámuhttojuvvon lánkanuppástusaiguin ja AHR ođđa mearrádusaiguin. Mašiinnalaš golleroggan lea ožžon joatkašuvvat muhtin sámebálgosiid eatnamiin (AHR 2020:124). Varraseamos ruvkelága nuppástuhttinproseassas nannejuvvui sihke gieldda ja eananoamasteaddji sajádat, muhto ii sápmelaččaid oassálastin, iige álgage FPIC-prinsihppa ollašuhhtin.⁶⁹ Sápmelaččain dolvojuvuvvui juo ovddit lánkanuppástusa bokte 1990-logu álggogeahčen menestuvvan váidinvuoigatvuohta roggansaji váldinmuttus, go ođđa ruvkelágas (621/2011) ledje guovlluvárremat. Sápmelaččat geahččaledje ohcat nuppástusa várrenmearrádusaide, muhto AHR lea guođđán váidagiid dutkkakeahhtá (gč. AHR 2013:179 ja fas AHR 8.3.2021 H731/2021) dainna ákkain, ahte guovlovárremis eai livčče makkárga váikkuhusat sámiiid vuoigatvuođaide. Guovlovárremiid viidodaga vuodul árvvoštallamiin guokte jahkelogi

67 *Sanila-Aikio* (vuollečujuhus 63), *Näkkäläjäarvi* (vuollečujuhus 64), *Nuorgam* (vuollečujuhus 65).

68 Gč. PeVM 12/2014 vp, mas válgagoddi vuostálasttii ráđđehusa evttohusas RE 167/2014 rb dahkkuojuvvon evttohusa sámédiggelága 3 § divvumis, man geažil ráđđehusa evttohus gessojuvuvvui eret; gč. maiddái vuodđoláhkaválgagotti beavdegirjji 24.2.2023, mas várrelahttu Markus Lohi evttohusa vuodul mearriduvvui, ahte ráđđehusa evttohusa RE 274/2022 rb giedahallan ii jotkojuvvo: "Ovddasteaddji Lohi evttohii gávnnavuvvot, ahte válgagottis eai leat eavttut ráhkadit áššis smiehtamuša. Ovddasteaddji Immonen doarjjui evttohusa. Ovddasteaddji Lohi evttohus vuittii jienastusa 9—7 (1 guorus)." https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KokousPoytakirja/Sivut/PeVP_140+2022.aspx

69 Lágain 505/2023 ruvkeláhka rievdaduvvui ee. nu ahte ruvkelága ulbmilnjuolggadussii (1 §) lasihuvvui oktan ulbmilin *dorvvastit* gielddaide váikkuhanvejolašvuođaid, go fas sápmelaččaid vuoigatvuođaide eamiálbmogin čujuhuvvo *oktiiveiveheapmin*. Eananoamasteaddji miehtan fas ásavuvvui eaktun dasa, ahte málbmaohcanlobi fámušleahkin sáhtá jotkojuvvo badjel logi jahká (61 a §). Sápmelaččaid váikkuhanvejolašvuođat guđđojuvvojedje ovttasbargomeannudeami (38 §) ala, mii lei čájehuvvon reahkkámeahttumin, iige lánkii váldojuvvon njuolggadus FPIC-prinsihpas.

bistán ruvkeráffi sámiid ruovttuguovllus lea meattá: golggot-skábmamánus 2021 stáhta dorvvolašvuoda- ja kemikálavirgedoaimmahat Tukes mieđihii golmma ohccái oktiibuot čieža guovlovárrema Lappi, Avvila ja Bátneuođdara bálgosiid guovlluide, maid oktasaš viidodat lea 1992 njealjehaskilomehtera. Go sápmelaččat geahččaledje váidit várreimiin, Davvi-Suoma hálddahušiekti golmma vahkus guđii váidagiid dutkkakeahtta doarjalemiin AHR addin ovdamearrádussii.

Málbmaohcanlobiin fas AHR lea dohkkehan gokčevažžan, ahte sámit gullojuvvojit muhto eai guldaluvvo. Fuolastuhtti láhkai AHR mearrádusastis juobe dadjá, ahte FPIC-prinsihpas čielgasit spiehkaseaddji goasii formála gullan lea leamaš áššáigullelaš ja dakko bokte gokčevaš vuodđolága 17 § 3 momeantta, RP-soahpamuša 27 artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa dáfus. Čoavddus AHR 2021:83 guoskkai dáhpáhussii, mas ruvkelága mielde lohpevirgeoapmahaš (dorvvolaš- ja kemikálavirgedoaimmahat Tukes) lei lágidan gullandilálašvuoda Geologijja dutkanguovddáža málbmaohcanlohpeohcamuša gieđahallamis ja bovden mielde maiddái iešguđet sámi oassebeliid. Aitosaš váikkuhusárvoštallan ii lean dahkkojuvvon. Gullandilálašvuodas sámit ledje ovdanbuktán vuostálasti dahje goit čielgasit kritihkalaš oainnu fitnu vuostá. Tukes mieđihii ohcanlobi, mas Giehtaruohtta bálggus, Sámediggi ja Suoma luonddusuodjalanlihtu Lappi bire váide hálddahušiektái ja ain alimus hálddahušiektái. AHR mieđihii váidinlobi Tukes meannudeami (sámiid gullama) oasil, muhto muđui gilddii dan, ja loahpas hilggu maiddái meannudeapmái guoski váidagiid ee. čuovvovaš ákkaiguin:

Stáđásmuvvan ovttasbarggu hápmi lea cealkámuš- ja ráđđádallanmeannudeapmi. Fitnu luonddu ja viidodaga ja guovllu eará fitnuid oktasašváikkuhusaid mielde gokčevaš diehtovuodu sihkkarastin ovttasbargomeannudeamis soaitá lassin muhtin ovttaskasdáhpáhusain eaktudit lohpevirgeoapmahačča sierra váikkuhusárvoštallama sihkkarastin dihte dan, ahte sápmelaččain eamiálbmogin lea RP-soahpamuša 27 artihkkala geavada mielde duohta vejolašvuolta oassálastit lohpeannudeapmái juksan dihte oktasaš ipmárdusa ja nu, ahte ON:id eamiálbmogiid vuoigatvuodaid gieđahalli julggaštus váldojuvvo seammás vuhtii áššáigullelaš vugiin...

... Alimus hálddahušiekti gávnna, ahte ruvkelága 38 §:s ásahuvvon ovttasbargomeannudeami ollašuttima várás bálggus lea galgan almmuhit Tukesii daid oassebeliid ja olbmuid, geaid gullan lea leamaš bálgoša oainnu mielde dárbbalaš čielggadan dihte váikkuhusaid, mat málbmaohcamis šaddet boazodollui...

Go váldá vuhtii guoskevaš fitnu luonddu ja meahccedoaimbajuid smávvhámatvuoda ja fitnus šaddi oalle uhca meahccejohtolaga, dat fitnu váikkuhusat, mat ovttas eará fitnuiguin boadášedje čuohtat sámiid vuoigatvuodaide eamiálbmogin ja earenoamážit sáme kultuvrii nannosit laktáseaddji boazodollui, leat čielggaduvvon ruvkelága 38 §:s oaivvilduvvon vugiin doarvái. Ovttasbargomeannudeamis leat maiddá hábmejuvvon dakkár dilit, ahte sápmelaččain eamiálbmogin lea leamaš RP-soahpamuša 27 artihkala geavada eaktudan duohta vejolašvuohta searvat lohpeannudeapmái oktasašipmárdusa juksama várás ja nu, ahte ON:in eamiálbmogiid vuoigatvuodaid julggaštus lea váldojuvvon seammás vuhtii áššáigullevaš vugiin.

Sámi boazodollui ja kulturhápmaš šaddi hehttehusat nappo reduserejuvvojedje vejolašvuohtan oassálastit lohpeannudeapmái, ja duot oassálastin fas gávnnavuvui áššáigullevažžan, vaikko váikkuhusárvoštallan váillui, Sámedikki oaidnu das, ahte oktasašipmárdusa ii sáhtán juksat almmá váikkuhusárvoštallama haga, Tukesá duhtan dasa, ahte gullandilálašvuođas lei leamaš ovddasteaddji Giehtaruohttasa bálgošis (muhto ii čuožáhatguovllus Gova-Labba *siiddas*), ja vel gullama maŋŋá bálgoša čálalaččat cealkin oaidnu, mii vuostálastá fitnu. Kolonialisttalaš-paternalisttalaš eamiálbmoga formála gullama árbevierru ii goittotge nuppástuva FPIC-prinsihpa mielde dainna, ahte alimus álbmotlaš duopmostuollu gávnna, ahte RP-soahpamuša 27 artihkal ja eamiálbmotvuoigatvuodaid julggaštus leat váldojuvvon “áššáigullevaččat” vuhtii.

Čovdosiin AHR 2011:13 ja AHR 2023:55 este sámi badjeolbmuid dahkamis boazodoalus saji stáhta bákolažžan ásahan bálggosortnega bálldas sámi boazodoallovuohkái ja vieruiduvvan vuoigatvuhtii gullevaš *siida*ortnegii. Vuosttažin namuhuvvon čoavddus guoskkai dillái, mas Njellima sámiid siida, mii doaibmá luonddu mielde ja massá boraspiriide ollu misiid, mearriduvvui njuovvat buot bohccuidis, go Avvila bálgoša, gos hárjehit seahkalas boazodoalu, guoskadan stáđásmahttojuvvon boazologu lohkanvuohki ii váldán vuhtii lunddolaš boazodoalu misiid massimiid ja daid kumulatiivvaš váikkuhusa Njellima duohta boazolohkui.⁷⁰ AHR čovdosiin celkojuvui eará áššiid lassin:

Áššis lea boahtán ovdan, ahte oassi Avvila bálgoša lahtuin leat sápmelaččat. Bálgošis leat guokte siidda, ja váidit gullet Njellima siidii. Njuovvanplánas lea buot bálgoša lahtuide ásahuvvon ovddit boazodoallojagi ealliboazologu vuodul seammá proseantta mielde njuovvangeatnegasvuohta, mii lea vuodđuduvvan

70 Sáhka lea ON: id olmmošvuoigatvuodaakomitea dassážis gieđahallan dáhpáhusas *Paadar* gč. vuollečujuhus 62).

boazodoallolága 22 § njuolggadusaide ja stáđásmuvvan vuoigatvuođageavadii. Hálddahasriekti lea gávnahan, ahte bálgoša lahtuid ferte sin etnikkalaš duogázis beroškeahhtá gieđahallat seammá láhkai...

... Rievdadusohccit leat buktán ovdan geahččanguovlluid dan beales, ahte sin guohtuneatnamiin eará áššiid olis guohtundilli livččii fuonit ja boraspiret livčče eanet go bálgoša eará osiin. Seammás sii leat deattuhan erohusaid boazodoallovugiin.

Ovdalis namuhuvvon áššiid vuođul ferte maddái árvoštallat, leatgo rievdadusohccit leamaš duohtaášsis dainna lágiin heajut sajádagas earáid ektui, ahte duohtaáššálaš ovtaveardásašvuođa ollašuhhtima várás sin livččii galgan diktit guođdit ollašuhkeahhtá geahpedangeatnegasvuođa.

Bálgoša váidinvuloš mearrádus mearriduvvon jagiid boazonjuovvamiid ollašuhhtinvuogis ii leat váikkuhusaid dáfus dakkár, ahte dat mearkašivččii ealáhusa ja kultuvrra doaibmaeavttuid loavkideami, vaikko vuhtiiváldojuvvojit erohusat, mat boazodoallovugiin sáhttet leat.

Áššis galgá vel vuhtiiváldit nuppe dáfus almmolaš ovtaveardásašvuođa dahjege ovtaveardásašvuođa buot boazoeaiggádiid siste ja nuppe dáfus ovtaveardásašvuođa ollašuvvama sámi boazodolliid oasil earenoamážit, go vuhtiiváldojuvvojit árbevirolaš boazodoalu vuolggasajit. Dán dáfus áššis ii leat dihtton, ahte go vuhtiiváldojuvvojit áššis goappáge beali oainnut, ahte bálggus livččii hilgon ovtaveardásašvuhtii guoski gáibádusaid mearridettiinis eará áššiid olis rievdadusohcciid nu gohčoduvvon njuovakeahhtá báhcán bohccuid njuovvanvuogis.

Čovdosisttis AHR 2023:55 alimus hálddahasriekti cakkai Neakkela bálgoša evttohusa juohkašuvvat guoktin bálggusin, vai davábeali sámi *siiddat* sáhtášedje oažžut guohtunráfi árbevirolaš eatnamiinniset. AHR ákkastalai bálgoša iežas juohkimii guoski evttohusa hilguma ee. čuovvovaš láhkai (deattuhusat lasihuvvon):

(65) ... Guovlohálddahasvirgedoaimmahat lea vihkkedallanválddiinis galgan *váldit seammás vuhtii* maddái hálddahuslága 6 § vuoigatvuođaprinsihpaid ja boazodoalu guovddáš mearkašumi sámiid kultuvrii vuođolága 17 § 3 momeantta ja RP-soahpamuša 27 artihkkala mielde ja nu, ahte ON:id eamiálbmogiid vuoigatvuođaide guoski julggaštus vuhtiiváldojuvvo *áššáigullevaš vugiin.*"

(68) ... Doaibmaguovllu juohkin ii dakko bokte livčče ovdun boazodollui, go bálgosa guovlu dárkkoduvvo ollisvuohtan. Namuhuvvon čuovvumušaid vuhtiiváldimiin juohkašuvvan ii maddái meannudivčče bálgosa lahtuid ovtaveardásaččat...

(69) Dego ovddabealde lea gávnnavuvvon, guovlohálddahasvirgedoaimmahat lea mearrádusvihkkedallamisttis galgan vuhtiiváldit *eará áššiid olis maddái* sápmelaččaid vuoigatvuođa doalahit ja ovddidit kultuvrraset, masa gullá nannosit boazodoalu hárjeheapmi.

(72) Bálgosa guovllu boazodoallovuogi hárrái alimus hálddahasriekti gávnna, ahte boazodoaloláhkii eai gula lánkanjuolggadusat das, mii oaivilduvvo sámi boazodoaluin...

(74) ... Bálgosa dáláge doaibmaguovllu olis lea čielggademiid mielde *vejolaš* čájehit dárbbalaš guohtuneatnamiid iešguđet siiddaide ja vuhtiiváldit davábeali árbevirolaš siidaortnegii laktáseaddji earenoamášiešvuođaid ja daid seailluheami. Rievdadusohccit eai leat ovdanbuktán dakkár čielggadeami, man vuođul galggašii baicca gávnnahit, ahte boazodoalu hárjeheapmi bálgosa dálá doaibmaguovllu olis ii livčče *vejolaš* sihke bálgosa lulábealde ja davábealde, ja nu, ahte davábeali árbevirolaš boazodoalu joatkima eavttuid ii sáhtáše seammás váldit doarváii vuhtii.

(75) Áššis lea čielggaduvvon, ahte bálgosis livčče leamaš *siskkáldas guohtunriiddut*...

AHR čovdosa ákkastallamat ovddastit kolonialismma ja assimilašuvnna. Neakkela bálgosa davábeali *siidda*, mii ovddasta buhttáseamos sámi boazodoalu Suomas, heahtečurvestagat sin sámi kulturhámiid duššamis bálgosa lulábeali boazoeaiggádiid nogakeahtes guohtunrihkumiid dihte ja dálkkádatrievdama dilis guđđojuvvui almmá fuomášumi haga. Sáhka lei AHR mielde bálgosa “siskkáldas giččuin”, “ovtaveardásaš meannudeapmi” eaktudii, ahte luonddu gierdannávccaid rasttildemiin liigeloiki šaddaduvvon lulábeali boazoeaiggádiid ealu galgá sáhttit “guohtungierddu” vuođul luoitit davábeali siiddaid eatnamiidda, ja váidit eai lean ovdanbuktán AHR:ái dohkálaš “čilgehusa” das, ahte go dát dáhpáhuvvá, sis lea veadjemeahttun joatkit sámi boazodoalu. Dat govvida maddái dili, ahte AHR namuha ON:id eamiálbmotjulggaštusa guoskaduvvon lánkačuooggáid listtus, muhto áidna julggaštusa čuokkis, maid dat sitere lea 46(2) artihkal, man mielde “buohkaid” olmmošvuoigatvuođaid ja vuođđofriiddjavuođaid galgá gudnejahttit eamiálbmotvuoigatvuođaid ollašuttimis. Buot eanemus muitala cealkkus AHR ákkastallamiin “*eará áššiid lassin maddái*”, mii čujuha eamiálbmotvuoigatvuođaid nuppisadjásašvuođa dáfus gilvaleaddji intreassaide.

Jagi 2017 muhtin sápmelaččat dorvvastedje álbmotjeagohisvuhtii vuostálastin dihte Deanu čázadaga guolástanráddjehusaid, maid sii atne vealaheapmin. Rihkusáššáskuhttimat hilgojuvvojedje alimus rievtti čovdosiiguin AR 2022:25 ja AR 2022:26. Alimus riekti doarjalii vuodđolágas ja RP-soahpamuša 27 artihkkalis suddjejuvvon sámiiid vuoigatvuhtii návddašit iežaset kultuvrras, maid Deanuleagi jahkečuđiid searvvušlaš luossabivdu sidjiide mearkkašii. Čovdosiinnis alimus riekti čuovui – riikkaidgaskasaš vuoigatvuođaáššiid máinnaškeahtta - *Thlimmenos* ja *Ågren* -riekteáššiid prinsihpa, man mielde báikkálaš sámiiid meannudeapmi *seammá* ládje go turistaguollebivdit meannuduvvojit, válddekeahtta vuhtii sin earenoamáš kulturhámi, soaitá leat vealaheami hápmi. Vaikko rihkusáššáskuhttimat hilgojuvvojedje eamiálbmotvuoigatvuođaid gudnejahtti ákkaiguin, *seammá* čovdosiinnis AR goittotge maid girjii, ahte jagi 2021 rájes guoskevaš ráddjehusat ledje molsašuvvan luossabivddu ollesgildosii, ja deattuhii ahte dan čovdosiin ii celkojuvvon oaidnu dien áššái. Láhkaaddi fas vuodđoláhkaváljagotti cealkámušaid bokte nannii jagiid 2021, 2022 ja 2023 gieldduslágaid duopmostuoluid árvoštallama vuostá geahččamiin luossabivdogildosa vuodđolága ja RP-soahpamuša dáfus dohkálažžan, go guollebivddu gielddin guhkes áigegaskkas suddje sámiiid vuoigatvuođa návddašit iežaset kultuvrras. Guolástangielddus golbma jagi maŋŋalágaid áitá botket árbedieđu ja kultuvrra sirdima sohka buolvvas nubbái. Stáhta lea mearridan, ahte dat diehtá buorebut go sápmelaččat, mot Deanu luossanáli oažžu ealáskit.

Dálkkádatrivdama dagahan spiehkaseaddji dálkedilli dálvet 2019–2020 ja 2021–2022 dagahii mearkkašahtti boazojámuid, earenoamážit sami badjeolbmuid, geat dikšot bohccuideaset luonddus, ja geaid boazodoallu vuodđuduvvá johtimii guhtuneatnamiid gaskkas guhkin eret ássanguovddážiin, luonddubibmui ja vejolašvuođaid mielde lassebiebmama garvimii. Stáhtaráđđi gávnnaš dálvet 2019–2020 boazojámu, muhto mearridii boazodolliide buhtadusaid gáibádusaid dakkárin, ahte sami badjeolbmuid mielas dat oide suopmelaš šilljoboazovuogádkii ja lassebiebmamii vuodđuduvvi boazodoalu ja vealahedje sami boazodoalu, go dan deaividan jámuid ja guhkes mátkkiin šaddi lassegoasttádusat eai váldojuvvon iežaset eavttuiguin vuhtii.⁷¹ Go dálvi 2021–2022 spiehkaseaddji luonddudilit ja daid dagahan boazojámut areálalaččat ledje eanaš sámebálgosiid guovlluin, mii namalassii dorvvasta luonddu guhtuneatnamiidda, ja maid olles boazolohku lea sullii 38 % ja sami boazodoallu luonddu mielde sullii goalmmádas olles Suoma boazologus, stáhtaráđđi mearridii 5.10.2023, ahte dat ii lean roassu, mii boazovahátlágas

71 Gč. Davvi-Suoma hálddahasrievtti 15.6.2023 addin čovdosiid 937, 938 ja 939/2023, mat gusket golmma sami bálgosa guovllus dáhpáhuvvan jámu ja dan vuodul juolluduvvon buhtadusaid. Áššis váidojuvvui alimus hálddahasriektái.

oaivvilduvvo, go dat ii lean deaividan buot – nappo maddái suomelaš boazodolliid.⁷² Mearrádusa ákkastallanmuitočála cealká guovtti maŋŋálas ja gaskaneaska ruossalas kapihttalas ná:

Boazovahátláhkaásahusa 1 § 3 momeanttas ásahuvvo, ahte buhtadusvuloš vahága dagaheaddji roassu galgá dihttot viiddes, unnimustá guovtti bálgoša guovllus. Roassu sáhtta goittotge dihttot dušše ovttá bálgoša guovllus, jus dat guoská viiddes guvlui ja stuorra boazolohkui.

Dálvebaji 2021–2022 boazojámuid mearri, njuovvanmeriid molsašuddan veardiduvvon jagiid ektui ja bálgošiid fuođđargolut eai leat šaddan mearkkašahti ládje spiehkaseaddjin, go dieđut veardiduvvojit ovddabealde Lappi EJB-guovddáža veardádallanmateriálii. Geavahuvvon dieđuid vuodul boazovahátlága 1 §:s oaivvilduvvon viiddes ja vuorddekeahkes boazodollui čuohtán vahágiin ii dan dihte leat sáhka.

Goappáge boazojápmoáššis sápmelaččat váide duššiid alimus hálddahušiektái, jagi 2021–2022 oasil seammás hástimiin lága ovttáčilggolaš váidingildosa dalle go stáhtaráđdi ii leat gávnahan boazojámu dáhpáhuvvan.

Čoahkkáigeassun ferte dađi bahábut gávnahit, ahte spiehkaseamiin riikkaidgaskasaš positiivvalaš ovdánumis, áigi sullii jagi 2010 rájes lea mearkkašan negatiivvalaš ovdánumi sámiid eamiálbmotvuoigatvuođaid ollašuvvamis suomelaš duopmostuoluin ja osohakkii maddái láhkaásaheamis. Dát ii mearkkaš, ahte Suopma ii livčče ain ovdavázzii mángga dáfus eamiálbmotáššiin ee. oahpahusa ja giela dahje sápmelaččaid ovddastusorgána sajádaga lágas ásahuvvon dovddasteamis.

Sápmelaččat leat geahččalan gáibidit riikkaidgaskasaččat dovddastuvvon eamiálbmotvuoigatvuođaideaset maddái iešmearridanrievttiset ja kultuvrraset guoddi ealáhusaideaset dego boazodoalu ja guollebivddu hárrái. Hálddahušvirgeoapmahaččaid dahje duopmostuoluid mearrádusaid bokte lea mannan jahkelogiid áigge šiitojuvvon dahje duššindahkkojuvvon dat, maid sápmelaččat leat Suoma iežas vuoigatvuođortnegii (maddái olmmošvuoigatvuođasoahpamušaide) ja duopmostuoluide luohttimiin dahje riikkaidgaskasaš proseassaide

72 Stáhtaráđi mearrádus 5.10.2023 MMM/2023/127. Mearrádusas váidojuvvui alimus hálddahušiektái. Dán čielggadeami gárváneami maŋŋá Alimus hálddahušiekti 15.2.2024 hilggui dálvvi 2019–2020 boazojápmobuhtadusain dahkkojuvvon sámi badjeolbmuid váidagiid (jahkegirječoavddus AHR 2024:19) ja guđii lága váidingildosa vuodul dutkkakeahhtá váidaga stáhtaráđi mearrádusas, man mielde ii álggahuvvo buhttenproseassa dálvvi 2021–2022 boazojámuin.

dorvvastemiin juo juksan. Olmmošvuoigatvuođakomitea ja nállevealaheami vuostásaš komitea mearrádušat eai leat biddjojuvvon johtui, muhto baicca divvumat ain vurdojuvvojit – dahje kánske Lappi válgabire riikkabeaiáirasiid dohkeheapmi ain vurdojuvvo. Alimus rievtti čovdosat sámiid guolástanrivttiin Deanu čázadagain fámohttojuvvojedje Norggain sohppojuvvon ja lágain ollašuttojuvvon oppalašgildosa bokte. Neakkela bálgoša evttohus jagi 2014 juohkašuvvat guoktin bálggusin suddjen dihte sámi boazodoalu bálgoša davábealde oačču vuordit ovcci jagi, dasságo AHR dustii evttohusa čovdosiin, mii dán čielggadeami ráhkadeaddji oainnu mielde ovddasta kolonisašuvnna ja bággoassimilašuvnna. Ruvkelága guoskadeapmái guoski áššiin sápmelaččat leat beahttašuvvan mángii. Go dálkkádatrivvdama váikkuhusat áitet sámi iešlágalaš kulturhámiid ja daid sirdima ođđa buolvadagaide, stáhta ii mange ládje oro vuoruheame daid ealasuodá dorvvasteami vuogáiduvvandoaimmainis.

Sápmelaččat leat 1990-logu álggu rájes dahjege juo golbma jahkelogi dahkan mánggaid olmmošvuoigatvuođaváidagiid ON:id olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid gozihanorgánaide, mat gusket earret eará dasa, go stáhtaváldi lea seahkánan sámediggeválggaide, vuovdečuollamiidda, ruvkelága guoskadeapmái, eananávdnasiid váldimii, Deanu čázadaga luossabivdogildosiid ja bálggosortnega návccahisvuhtii suddjet johtima guohtuneatnamiid gaskkas, maid sámi boazodoallu gáibida. Sullii guhtta váidaga leat jagi 2023 loahpas jođus ON:id olmmošvuoigatvuođakomiteas, EŠČ-komiteas dahje máná vuoigatvuođaid komiteas. Sápmelaš váidit leat vásihan, ahte olgoministeriija, guhte stáhta beales vástida váidagiidda, lea ásahan meannudanvuohkinis ovdanbuktit buot vejolaš ja juobe veadjemeahtun vuostečuoččuhusaid. Stáhta gáibida, ahte dutkan láchkai váldima eavttut giedahallojuvvojit sierra ovdal go váldoáššái vástiduvvo, mii dagaha ainjuo jagi ádjáneami váidaga giedahallamii. Njuolgguslašččat dat gáibida guođdit váidaga dutkkakeahtta čuoččuhemiin, ahte sápmelaččain livččii geavahusas juoga stáhta siskkáldas vuoigatvuođasuodjevuohki juo geavahuvvon vugiid lassin ja ahte váidda guoskkašii abstrákta vuoigatvuođajearaldahkii iige váidi indiviiddaid vuoigatvuođaid loavkideapmái. Stáhta soaitá maiddá sáddet ON:id addin mearreáiggiid maŋŋá ođđa vástádušreivviid, ja maiddá ná vanaha váidagiid giedahallama. Go soahpamušgozihankomiteat ja ON-čállingoddi gillájit resursavánis, Suoma stáhta oččodan vuohki vástidit váidagiidda áitá dahkat duššin vuoigatvuođa oážžut čuoččuhuvvon olmmošvuoigatvuođaloavkidemiid dutkan láchkai govttolaš áiggis. Ja dalle go Suopma lea loahpaloahpas ožžon sivalažžan cealki mearrádušaid, dat eai leat ollašuttojuvvon beaktilit. Olmmošvuoigatvuođaváidagiidda livččii vejolaš vástidit maiddá nuppe ládje, konsentreremiin váidaga čuožáhaga soahpamušmearrádusa dulkojupmái ja ovdanbuktit Suoma ráđđehusa ákkastallojuvvon oainnu váldoáššis. Olgoministeriija oččodan áššiidvuodjintaktihkka lea aiddo muttát geahnohuhttit sápmelaččaid luohttámuša dasa, ahte riikkaidgaskasaš forumiin Suoma politihkalaš doarjja eamiálbmotvuoigatvuođaide livččii eakti.

8 Árvoštallan vuoigatvuođalaš jearaldagaid mearkašumis soabadeami dáfus

Sámiid duohtavuohta- ja soabadankomišuvnna mandáhtas celkojuvvo:

Duddjomiin oktasaš ipmárdusa historjjálaš ja dálá vealaheamis, masa gullá maid suddadanpolitihkka, ja vuoigatvuođaid loavkideamis, komišuvdna hukse vuođu soabadeapmái sámiid ja stáhta gaskkas, struktuvrralaš nuppástussii ja luohttámuššii vuođđuduvvi vuorrováikkuhussii, mii doarju sámiid vejolašvuođaid doalahit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra, masa gullet maiddá árbevirolaš ealáhusat – maid váibmosis lea oktavuohta eatnamii ja čáhcai.

Ovddit oasis ovdanbuktojuvvon geahčastat sámiid vuoigatvuođaide guoski ođđaseamos suomelaš riektegeavadii ja mánggaid virgeoapmahaččaid dahje politihkalaš doibmiid čalmmus háluhisvuohta dohkkehit riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuođaid sisdoalu Suoma stáhta ja sámi eamiálbmoga gaskasaš ‘servodatsoahpamuša’⁷³ vuolggasadjin, vuođušta dán čielggadeami čáli mihá pessimisttalaš oainnu vejolašvuođain juksat soabadeami ja luohttámuššii vuođđuduvvi vuorrováikkuhusa Suoma dássevárdi ja sámi eamiálbmoga gaskkas. Go geahčá maŋos, ferte dađi bahábut gávnnahit, ahte oidnosat ledje čielgasit optimisttalaččabut 15–30 jagi dassái, go Suomas ásahuvvui sámediggeláhka ja vuođđovuoigatvuođadođastus 1995 ja go Suopma ovttasbarggus eará Davvirikkaiguin ja sápmelaččaiguin riikkaidgaskasaččat aktiivvalaččat doarjjui eamiálbmogiid iešmearridanrievtti ja dakko bokte lei mielde čovdime ON: id eamiálbmotjulggaštusa obbačuolmma. Jagi 2006 barggus álggahan ON: id olmmošvuoigatvuođaráđdi ja Suopma oktan vuosttamuš lahttun dohkkehii vuosttamužžan badjel 20 jagi válmmaštallojuvvon eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa, man dasto maiddá ON: id oktasaščoahkkin jagi 2007 dohkkehii.

73 Doaba servodatsoahpamuš ii dán oktavuođas mearkaš čállojuvvon ja vuolláičállojuvvon soahpamušáššegirjji, muhto baicca praktihka doaimmain dihttojeaddji oktasaš čatnaseami oktasaš referánsarápmii.

Dađi bahábut 2010- ja 2020-loguid doaladumit orrot leame eará. Jagi 2011 rájes alimus hálddahusriekti lea kumulatiivvalaš váikkuhusaiguin darvánan sámi eamiálbmoga siskkáldas iešmearridanrievtti geavaheapmái juo čuđiin⁷⁴ čovdosiinnis, mat leat gomihan dahje dusten sámedikki doaibmaorgánaid árvvoštallamiid das, mot Sámi álbmot háliida meroštallat iežas ja iežas lahttuvuođa eavttuid. Riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid gozihanorgánat – RP-soahpamuša goziheaddji ON:id olmmošvuoigatvuođakomitea ja ON:id nállevalaheami vuostásaš komitea – leat mearrádusaineaset nannen, ahte Suoma stáhta lea loavkidan jagi 2015 AHR čovdosiid bokte sihke RP-soahpamuša ja nállevalaheami vuostásaš oktasašsoahpamuša. Riikkaidgaskasaš ovdáneapmái mihtilmas vugiin guktot komiteat čujuheigga čovdosiinniska eamiálbmotjulggaštussii oassin iežaska soahpamušdulkojumis, mii eahpitkeahttá álkidahtii čovdosa šaddama, go julggaštusa 9 ja 33 artihkkalat leat áššis earenoamáš čielgasat.

AHR lea jagi 2019 sámediggeválggaid muhtin čovdosiinnis čájehan válmmašvuođa vuhtiiváldit riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođagozihanorgánaid čovdosiid sámediggeválggaid dulkomis, muhto dát ii oro ollán guoskat indiviiddaide, maid oasis AHR ieš lea oktii mearrádusas dahkan, iige duokkár dáhpáhusaid kumulatiivvalaš váikkuhusaide maŋisboahttiid ráidduid bokte. Dulkojumái guoskevaš nuppástus ođđa ohcciid ektui, mat gieđahallojuvvojit ‘buhtes beavddi alde’, lea dan dihte dušše čavgen AHR geavada siskkáldas eahpenjuolgguslašvuođa ja ovttaeardásašvuođačuolmma, go seammalágan dáhpáhusat meannuduvvojit iešguđet vugiiguin.

Dát čuolbma oaččui ain stuorit mearkašumi dán čielggadeami gárváneami maŋŋá njukčamánu 2024, go AHR mearridii, ahte jagi 2023 sámediggeválggaid ferte ordnet ođđasit dan dihte, ahte Sámedikki válgalávdegoddi lei riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođagozihanorgánaid čovdosiid ja AHR iežasge, jagi 2019 oččodan ođđa dulkojumiid vuođu gávnahan, ahte AHR čovdosiin olbmo jienastanvuoigatvuođas muhtin ovddit sámediggeválggain ii lean almmolaš ja automáhtalaš riektefápmu jagi 2023 válgalogahallama ráhkadeami hárrái muhto baicca ahte vuoigatvuođadilis lei dáhpáhuvván dakkár nuppástus, man dihte jienastanvuoigatvuođa eavttuid dievvama sáhtii ja galggai árvvoštallat ođđasit. Vaikko jagi 2023 válggain ledje čuvvon daid

74 Čovdosat leat čuđiid mielde, go seammá olbmui guoski ášši lea sáhtán leat mánggii AHR:s čovdin láchkai, maiddá badjelmearálaš rievdadusohcama bokte. AHR ja sámedikki doaibmaorgánaid sierramielalašvuohta lea guoskan doaisttázii sullii 150 olbmui, muhto mearri sáhtta dáid dáhpáhusaid kumulatiivvalaš váikkuhusaid dihte stuorrut mearkašahtti láchkai, juos AHR doalaha iežas linnjema, ahte olbmo, geasa lea oktii gávnahuvvon jienastanvuoigatvuohta, buot maŋisboahttit fertejit dán ovttá mearrádusa vuođu váldojuvvot válgalogahallamii gitta guhkás boahttevuhtii.

lágafámolaš válgalogahallama, AHR maŋálgihitii gomihii válgabohtosa ja gávnnahtii, ahte dan mearridan ođasmahttinválggaid válgalogahallamii galggai váldit 65 olbmo (AHR 2024:44-46).

Lea daninassii ipmirdahtti, juos álbmotlaš duopmostuollu gávnnahtii váttisin radikálalaččat nuppástuhttit iežas čoavddusgeavada almmá lánhanuppástusa haga. Danin sámediggelága jietnavuoigatvuodálhákaásahusa divvun lea maŋemustá AHR jagi 2015 čovdosiin, nappo juo goasii 10 jagi, leamaš vuosttaš sajis lánhákaásaheddji ovddasvástádus. Sápmelaččaide lea mángii lohpiduvvon divvun, ee. ráđđehusprográmma, doaibmagoddesmiehttamusa dahje ráđđehusa evttohusa hámis. Juohke háve sii leat šaddan beahttašuvvat, go maŋemustá riikkabeaimuttus nuppástus lea caggojuvvon dahje sirdojuvvon boahhteáigái. Suoma dássevállid ja sámi eamiálbmoga gaskasaš soabadeami okta guovddáš ovdaaktu lea, ahte sápmelaččat eamiálbmogin ožžot ieža mearridit iežaset identitehtas ja lahttuvuođaset eavttuin ja ahte sin ráđđádallanguoibmin lea dakkár Suoma stáhta, mii vásttolaččat bargá dan maid lea lohpidan. Nu guhká go riikka riikkabeaivvit ja ráđđehus áššálaččat addet Lappi válgabire váldoálbmoga válljen riikkabeaivviriidda *gieldin*-rievtti sámiide guoski áššiin, soabadeapmi ii oro sáhttime šaddat.

Eará soabadeami ovdaevttut mu ipmárdusa mielde leat:

- Suopma ja Suomas galggašii njuolgguslaččat oččodit Eurohpa olmmošvuoigatvuodaduopmostuolu *Thlimmenos*-čovdosiin ja ON:id nállevealaheami vuostásaš komitea *Ágren je.* -riekteáššis linnjema, man mielde vealaheapmi ii leat dušše seammalágán dáhpáhusaid meannudeapmi sierra ládje muhto baicca *maiddái iešguđetlágán dáhpáhusaid meannudeapmi seammá lánhakai* (ng. ovttaveardásažžan dahkan). Sápmelaččaide sajádat eamiálbmogin, dan dovddasteapmi vuodđolágas ja riikkaidgaskasaččat ja sámi eamiálbmoga iešlágálaš kulturhámiid suodji eaktudit earálágán meannudeami ovdamearkka dihte eanangeavaheami, boazodoalu, guollebivddu ja stáhta ekonomalaš doarjjadoaimmaid dáfus. Ovttaveardásažžan dahkki dahkaluddi seammalágán meannudeapmi ovddasta váldoálbmoga koloniserejeaddji ja assimilerejeaddji meannudeami sápmelaččaide ja sámi kulturhápmai, man iešlágálašvuoda suddjen, ealasvuolta ja sirdin ođđa buolvadagaide eaktudivčče earálágán meannudeami.
- Suopma galgá ávkástallat vuoigatvuodaministeriija ja Sámedikki ovttasbarggu bokte juo ráhkaduvvon buori vuoddu, vai eamiálbmotjulggastusa FPIC-prinsihppa dolvojuvvo praktihkkii buot

surggiin ja dásiin.⁷⁵ Eamiálbmoga friddja, ovda- ja dihtui vuodđuduvvi miehtama prinsihppa ii mearkkaš dušše gullama. Buoremusge gullan rihkku FPIC-prinsihpa, juos juo dan vuolggasajis lea jurdda, ahte manjimuš mearrádusbargan loahpas gullá virgeoapmahažžii iige sápmelaččaid miehtan vealttakeahhtá juksojuvvo dahje dárbbášuvvo. FPIC mearkkaša eamiálbmoga *gieldin*-rievtti dušše sierradáhpáhusain dego álbmotsirdimiin ja váralaš bázahusaid sajušteamis, muhto dat mearkkaša álo njuolggalaš mielain ja eakti láchkai čađahuvvon ráđđádallamiid, maid ulbmil lea juskat oktasaš ipmárdusa dorvvastemiin doarvái návccaid ja vuhtiiváldimiin eamiálbmoga nuppástus- ja čoavddusevttohusaid.

- Suopma lea beahtán sápmelaččaid vuordámušaid FPIC ollašuttimis guovtti sin dáfus earenoamáš dehálaš láchkaásahanfitnus: *Ruvkelága* ođasmahttimis (RE 126/2022 rb; láchka 505/2023) nannejuvvui sihke gieldda ja eananoamasteaddji sajádat mearrádusbargamis, muhto go sápmelaččat leat unnitlogus buot davvi-Suoma gielddain, earret Ohcejogas, ja go stáhta lea julggaštan iežas sin árbevirolaš eatnamiid oamasteaddjin, goabbáge nuppástus ii buoridan sin sajádaga, mii bázi eahpelihkostuvvan ovttasbargomeannudeami háldui. Ođđa *meahciráđđehuslága* (RE 132/2015 rb, 234/2016) ásahettiin hápmosis sihkkoujuvojedje eret láchkaásahusat, maid ulbmil lei nannet sápmelaččaid sajádaga juo ovdal riikkabeivviid gieđahallama. Soabadeapmi sámi eamiálbmogiin eaktuda, ahte FPIC ollašuttuojuvvo namalassii sin dáfus deháleamos lágain.
- Sámi kulturhámi iešlágálašvuohta ii guorran boazodollui, vaikko boazodoallu lea sámi eamiálbmoga dehálaš eallineaktu, mánggaid sámeservošiid sosiála eallima guovddáš, sámegeiela guoddi, duoji ja dáidaga vuolggasadji ja birgenlági vuodđu. Go Norga ja Ruotta leat várren boazodoalu sápmelaččaid oktovuoigatvuohtan ja go EU lea dohkkehan dán čovdosa Suomage oasis,⁷⁶ livččii heivvolaš áigi oppalaččat dárkkodit boazodoallolága, mii albmanahtta stáhtaválddi ovddit, luonddus dáfus koloniserejeaddji ja assimilerejeaddji dáhtu ásaiduhttit sápmelaččaid sadjosii ja suddadit sin oassin eanandállodollui gullevaš biergobuvttadeamis. Sámi boazodoalu galggašii juogo luvvet bákkus gullat bálgosii dahje dasa galggašii eará láchkai dahkat saji árbevirolaš *siidaortnega* ja sámi vieruiduvvan vuoigatvuođa

75 Gč. vuoigatvuođaministeriijas jagi 2018 ráhkaduvvon muittuhančállaga sámediggelága 9 § mielásaš ráđđádallangeatnegasvuođas, mii guoská buot viiddes ja mearkkašahtti doaimabijuide, mat sáhttet vealtameahttumit ja earenoamáš vugiin váikkuhit sámiid sajádahkii eamiálbmogin ja mat gusket sámiid ruovttuguvlui. (*Vuoigatvuođaministeriija* 23.11.2017 OM 2/551/2017).

76 Suoma ja Ruotta EU-searvansoahpamuša beavdegirji nr 3, EU *Virggálaš bláđđi* nr C 241, 29/08/1994 s. 0352.

ollašuhttimii, dorvvastemiin sámi boazodollui guohtunráfi ja eará suvdilis guohtuneatnamiid geavaheami eavttuid.

- Boazovahátbuhtadusat galget vuhtiiváldit sámi boazodoallovuogi eará láhkai go ii-sápmelaš eanandállodoalu boazodoalu, mii lea meari vuodul eanetlogus. Maiddá buhtadusat galget gieđahallat sámi boazodoalu dan iežas eavttuiguin ja vuhtiiváldit dálkkádatrivevdama ja stáhta doaimmaid (ee. boares vuvddiid čuollamiid) dagahan guohtuneatnamiid geavaheami raššodaga ja lassegoasttádusaid. Stáhtaráđi mearrádusat goavvedálvviid 2019–2020 ja 2021–2022 boazovahátbuhtadusain leat vealahan sámi badjeolbmuid.
- Ruoná sirdasupmi ii oaččo mearkašit dan, ahte sápmelaččaid oaidnu ii váldojuvvo vuhtii. Dahkujávrriid tragediija ii oaččo dáhpáhuvvat ođđasit báhtterminerálaid ja bieggafámu navdojuvvon birasustitlašvuoda juksamis. Sápmelaččain galgá leat guovddáš sajádat sámiid ruovttuguovllu fitnuin, ja FPIC-prinsihppa galgá ollašuhthuvvot vugiin, mii addá sápmelaččaide vuodu luohttit stáhtaváldái sin ja suomelaččaid boahttevuoda dáfus kritihkalaš čovdosiin.
- Suopma berre ásaht ovdæaktun ja gokčevaš prinsihppan, go ráđđádallojuvvu Norggain Deanu čázadaga guollebivddu reguleremis, Deanuleagi áidnalunddot sápmelaš luossabivdokultuvrra suddjema, ealasuoda ja boahttevaš sohka buolvvaide sirdima. Stáhtaváldi galgá dovddastit, ahte báikkálaš sápmelaččain lea buoremus diehtu luossanális ja daid ealasuoda eaktudan doaimmain.
- Čájehan dihte stáhtaválddi árvvusatnima ja vai sámiid luohttámuš dahkkojuvvu vejolažžan, immateriálavuoigatvuodaid suorggis ja buori dieđalaš geavada loavkidemiid dutkamis, galggašii beavttálmahttit sámi dieđu, dáidaga, symbolihka ja ovdanbuktima suoji eará áššiid bálddas.

Listu lea guhkki ja gáibideaddji, iige dađi bahábut oba vuđolaš. Ferte dovddastit, ahte Suoma dásseválddi ja sámi eamiálbmoga gaskasaš soabadeapmi ja luohttámuš ii sáhte šaddat assimilašuvnna dahje kultuvrra giieldima – maiddá sihke kulturhámiid aktiivvalaš duššadeami ja duššama passiivvalaš dohkkeheami - vuodul. Historjjálaš vearrivuodát (mannanáigi) fertejit dovddastuvvot, kultuvrralaš iešlágálašvuoha ferte dohkkehuvvot ja suddjejuvvot, dárbbu mielde maiddá ekonomalaš návccaiguin (dálááigi) ja sápmelaččaid galgá diktit ieža mearridit eallineavttuineaset, muhtin oassái siskkáldas iešmearridanvuoigatvuoda, muhtin oassái FPIC-prinsihpa oppalaš ollašuhhtima bokte (boahteáigi).

Martin Scheinin 15.12.2023

Brihttalaš akademiiija (British Academy) dutkanprofessor (Global Professor)

Čállidiedut

Čielggadeami čáli lea ii-sápmelaš vuoigatvuođadiehtagiid dutki, guhte lea jagi 1988 rájes ovttasbargan sámiiguin sin eamiálbmotvuoigatvuođaide laktáseaddji áššiin. Jagiid 1990–1996, ja ođđasit go ON-dási sorjjasmeahtun áššedovdi barggut nohke jagi 2015 rájes, son lea leamaš sámebálgosiid, eará báikkálaš sámeservošiid dahje Sámedikki veahkin dahje áššeolmmožin mánggain ruovttueatnanlaš dahje riikkaidgaskasaš vuoigatvuođaproseassain, dávjimusat almmá buhtadusa haga. Maiddái jagiid 1997–2011 gáibideaddji ON:id áššedovdibargguid olis son lei eará láchai go praktihka vuoigatvuođaproseassaid bokte mielde ovddideame sámi eamiálbmotvuoigatvuođaid, doaibmamiin Romssa universitehta eamiálbmotvuoigatvuođaid oasseáigásaš professoran (2003–2009), Suoma Sámedikki nammadan lahtun Davvirikalaš sámesoahpamuša válmmaštallan áššedovdijoavkkus (2004–2005) ja International Law Association -organisašuvnna eamiálbmotvuoigatvuođaid giedahallan komitea lahtun (2008–2012). Maŋimuš jagiid son lea ođđasit vuoigatvuođaproseassaid veahkeheami lassin leamaš ee. sámediggelága ođasmahttima válmmaštallan ng. Timosa doaibmagotti lahtun (2021) ja Lappi universitehta oasseáigásaš eamiálbmotvuoigatvuođaid professoran (2019–2021).

Čáli publikašuvnnat eamiálbmotvuoigatvuođaid suorggis (ođđasepmosis boarrásepmosis):

- Martin Scheinin: Indigenous peoples’ right to fish: recent recognition of Sámi rights in Finland through civil disobedience and criminal trial, s. 37-51 girjjis Dorothée Cambou & Øyvind Ravna (doaimm.), *The Significance of Sámi Rights: Law, Justice, and Sustainability for the Indigenous Sámi in the Nordic Countries*. Routledge 2023.
- Martin Scheinin ja Mattias Åhren: Relationship to Human Rights, and Related International Instruments, girjjis J Hohmann & M Weller (doaimm.), *The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: A Commentary*, Oxford University Press 2018.
- Martin Scheinin: Taking seriously indigenous peoples’ right of self-determination and the principle of “free, prior and informed consent”: Human Rights Committee, 2102/2011, *Paadar et al. v Finland’*, s. 381-400 girjjis Eva Brems & Ellen Desmet (doaimm.), *Integrated Human Rights in Practice: Rewriting Human Rights Decisions*. Edward Elgar 2017.
- Martin Scheinin: Advocating the Right to Development through Complaint Procedures under Human Rights Treaties, s. 339-352 girjjis

- Bård Andreassen & Stephen Marks (doaimm.): *Development as a Human Right: Legal, Political and Economic Dimensions*. Intersentia 2010.
- Martin Scheinin: *The Right of a People to Enjoy Its Culture: Towards a Nordic Saami Rights Convention*, s. 151-168 girjijis Francioni, Francesco & Martin Scheinin (doaimm.), *Cultural Human Rights*. Leiden 2008: Martinus Nijhoff Publishers.
  - Martin Scheinin: *The United Nations International Covenant on Civil and Political Rights: Article 27 and Other Provisions*, s. 23-45, girjijis Kristin Henrard & Robert Dunbar (doaimm.), *Synergies in Minority Protection: European and International Perspectives*. Cambridge 2008: Cambridge University Press.
  - Martin Scheinin: *Ihmisen ja kansan oikeudet: kohti pohjoismaista saamelaisopimusta*, *Lakimies* 104 (2006), s. 27-41.
  - Henriksen, John B. & Martin Scheinin & Mattias Åhrén: *The Saami People's Right to Self-Determination*, *Gáldu Čála – Journal of Indigenous Peoples Rights*. No. 3/2007 s. 52-97.
  - Scheinin, Martin: *The Rights of an Individual and a People : Towards a Nordic Sámi Convention*. *Gáldu Čála – Journal of Indigenous Peoples Rights*. No. 3/2007 s. 40-51.
  - Scheinin, Martin: *What Are Indigenous Peoples?*, s. 3-13, girjijis Nazila Ghanea & Alexandra Xanthaki (doaimm.), *Minorities, Peoples and Self-Determination*. Leiden 2005: Martinus Nijhoff Publishers.
  - Scheinin, Martin: *How to Resolve Conflicts Between Individual and Collective Rights*, s. 219-238 girjijis Martin Scheinin & Reetta Toivanen (doaimm.): *Rethinking Non-Discrimination and Minority Rights*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights and Deutsches Institut für Menschenrechte 2004.
  - Martin Scheinin: *Minority Rights: Additional Rights or Added Protection?*, s. 487-504, girjijis Morten Bergsmo (doaimm.), *Human Rights and Criminal Justice for the Downtrodden: Essays in Honour of Asbjørn Eide*. Leiden 2003: Martinus Nijhoff Publishers.
  - Martin Scheinin: *The Right to Enjoy a Distinct Culture: Indigenous and Competing Uses of Land*, s. 159-222, girjijis Orlin, Theodore S. & Allan Rosas & Martin Scheinin (doaimm.), *The Jurisprudence of Human Rights: A Comparative Interpretive Approach*. Turku 2000: Åbo Akademi University Institute for Human Rights.
  - Martin Scheinin: *Saamelaisten ihmisoikeudet, kulttuuri ja maankäyttö*, s. 38-91 girjijis Martin Scheinin & Taina Dahlgren (doaimm.), *Toteutuvatko saamelaisten ihmisoikeudet*. Yliopistopaino 2001.
  - Pekka Aikio & Martin Scheinin (doaimm.): *Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self-Determination*. Turku 2000: Åbo Akademi University Institute for Human Rights

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-755-3
ISSN pdf: 2490-0966